

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Alena Černá

Padne jich po boku tvém tisíc.
Ladislav Rašín během II. světové války

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 7. 2021 Alena Černá

Bibliografická citace

Padne jich po boku tvém tisíc. Ladislav Rašín během II. světové války [rukopis]: Bakalářská práce / Alena Černá; vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc. – Praha 2021. – 70 s.

Anotace

Práce sleduje osudy národně demokratického politika Ladislava Rašína v letech 1938–1945. Zaměřuje se na jeho odbojovou činnost v rámci Politického ústředí, a následně i na roky, které strávil v německých věznicích. Zároveň je věnována pozornost Rašínovu nejbližšímu okolí, které trefně ilustruje dramatické osudy řady předních prvorepublikových rodin během okupace. Především je na místě zdůraznit roli Ladislavovy matky Karly Rašínové, vdovy po Aloisi Rašínovi, a manželky Marie, neboť byly rovněž zapojeny do odbojového hnutí. Skrze své kontakty dokonce dokázaly zvrátit rozsudek smrti vynesený nad Rašínem a jeho společníky v roce 1941. Jejich boj, plný lásky a odhodlání, však přesto končí tragicky.

Klíčová slova:

Ladislav Rašín, Karla Rašínová, odboj, II. světová válka, Politické ústředí

A thousand may fall at your side. Ladislav Rašín during the 2nd World War

Abstract

The bachelor thesis follows the fate of Ladislav Rašín, an important member of National Democratic party, between the years 1938–1945. It focuses on his involvement in the activities of the resistance group Politické ústředí, and subsequent years spent in several German prison houses. Rašín's closest relatives will also be considered in the thesis, as the entire family poignantly illustrates the dramatic turns of fate which many of the leading 1st Republic families endured during the 2nd World War and Nazi occupation. Of particular interest are Ladislav's

mother Karla Rašínová (a widow of the assassinated Minister of Finances Alois Rašín) and his wife Marie, since both of them were also involved in resistance activities. Using their contacts, they were even able to reverse the death sentence pronounced upon Rašín and his resistance colleagues in the year 1941. Despite this triumph, their determined fight for a beloved son and husband inevitably ends in tragedy.

Key words: Ladislav Rašín, Karla Rašínová, resistance, 2nd World War, Politické ústředí

Počet znaků (včetně mezer): 122 299

Poděkování

Na tomto místě bych především chtěla poděkovat prof. Jaroslavu Čechurovi za jeho vstřícnost a umění motivovat, paní Karolině Breitenmoser-Stransky a manželům Grégrovým za přátelské přijetí, cenné konzultace a poskytnuté materiály, a mým blízkým pak za pochopení a podporu.

Obsah

Úvod	1
Zvítězíš, poněvadž jsi Rašín (do roku 1938).....	3
Národní myšlenka.....	4
V Národní demokracii	5
Národní sjednocení.....	8
Rodinný život	10
Lípa ve vichřici (1938).....	10
Proti německému ohrožení	10
Runcimannova mise	12
Výbor na obranu republiky.....	13
Zenklův puč.....	14
Aby se z národa božích bojovníků nestal národ podlých otroků.....	15
Likvidace Národní myšlenky	17
1939: Rok v odboji.....	18
Formování odboje	18
Politické ústředí	20
Dámy si vypravují při kafičku	22
Zatčení	24
Cesta temnotou (1939-1945)	26
Pankrác	26
Alt Moabit.....	28
Haserickova akce	32
Jak jde čas	35
Proces	37
Plötzensee	39
Kaisheim	45
Diez	47
Frankfurt.....	48
Místo epilogu.....	50
Závěr	51
Seznam prostudovaných pramenů a literatury	53
Obrazová příloha	58

Úvod

Ladislav Rašín (1900–1945) byl v každém ohledu formován osobností svého slavnějšího otce. Věznění Aloise Rašína během první světové války, jeho politická stanoviska i násilná smrt nacházejí svůj odraz v synově životě. Když se Ladislav Rašín v pouhých 23 letech stává nositelem rodinného odkazu, vstupuje na politickou scénu první republiky v pozici mladého rozhněvaného muže, radikálního vlastence, smělého (či drzého) kritika hradní politiky. Vystupuje na platformě měsíčníku Národní myšlenka a v rámci mladé generace národně demokratické strany. V roce 1935 se stává poslancem za Národní sjednocení a v době ohrožení republiky patří k hlavním stoupcům ozbrojeného střetu s nacistickým Německem.

Právě Rašínovo působení v období Mnichova a druhé republiky bývá nejčastěji v zájmu historiků, jen stručně je pak zmiňována jeho odbojová činnost, věznění a tragická smrt – těchto posledních šest let Rašínova života nebylo dosud adekvátně rekonstruováno. Z dosud publikovaných prací se nejkomplexněji osobností a osudy Ladislava Rašína zabýval ve své rigorózní práci Dominik Hrodek (2002), dále můžeme zmínit články J. B. Uhlíře nebo „dokudramatický“ pořad Rodina Aloise Rašína (2018). Přesto žádná ze zmíněných prací nevyužívá plně Rašínův bohatý osobní fond v Archivu Národního muzea, a pouze Ivana Koutská (1998) uveřejnila část Rašínových deníků, které psal v letech 1939–1942 v nacistických věznicích.

Práce si proto klade za cíl především podrobně zmapovat život Ladislava Rašína během druhé světové války – zde se můžeme opřít zejména o zmíněné deníky, o rodinnou korespondenci a o další materiály uložené zejména v Archivu Národního muzea (dále ANM), a o vzpomínky spolubojovníků, z nichž některé vyšly v podobě memoárů. Kromě ambice udělat určitou sondu do poměrů ve věznicích nacistického Německa (které jsou stále upozaděné za problematikou koncentračních táborů) má práce za cíl ukázat i druhou stranu mince, kterou je život rodiny politického vězně. V tomto ohledu se soustředíme na postavu Ladislavovy manželky Marie, a také na osobnost Karly Rašínové a na okruh odbojářek, které kolem sebe tato „žena 28. října“ soustředila.

Práce se skládá ze dvou částí. V první části budou představena východiska Rašínova veřejného působení až po jeho vrchol v roce 1938 – v těchto kapitolách práce čerpá především ze sekundární literatury – a odbojová činnost, která byla zachycena v memoárové literatuře Rašínových spolupracovníků. Druhá část je pak výstupem vlastní badatelské práce a staví na

dosud převážně nepublikovaných archiváliích, ze kterých bude pro adekvátní zpracování tématu nezbytné i přínosné rozsáhle citovat.

Pokud jde o deníkové záznamy, hlavní zdroj informací, který ke zkoumanému druhoválečnému období máme, je na místě přiblížit alespoň ve zkratce jejich povahu a osud.

Od počátku pobytu ve vězení psal Ladislav Rašín deník, ve kterém – stejně jako jeho otec za první války – popisoval především poměry ve vězení. Zápisky z Pankráce a Alt Moabitu (celkem 146 normostran), psané od prosince 1939 do prosince 1941 tvoří dva na sebe přímo navazující sešity podrobných poznámek, které se věnují především každodennosti vězeňského života. Výraznější citovost bychom v nich na rozdíl od korespondence s domovem našli málokdy, omezuje se na vyjádření stesku po domově, radosti z návštěvy apod., avšak běžný je suchý ironický náhled, se kterým Rašín komentoval svou neblahou situaci stejně kousavě, jako za první republiky politické dění.

Tyto sešity věnovala po revoluci ANM Ladislavova dcera paní Jana Rašínová a jsou uloženy v dodatcích k fondu Ladislava Rašína. Naproti tomu třetí sešit, který byl psán v roce 1942 po vynesení rozsudku smrti ve věznici Plötzensee, je uložen v ANM ve fondu Vlastimila Klímy. Můžeme předpokládat, že deník Klíma získal k prostudování od Marie Rašínové, vdovy po Ladislavovi, v 60. – 80. letech. Třetí sešit byl psán ve ztížených podmínkách, poznámky jsou povětšinou kusé a někdy retrospektivně doplňované (celkem 28 normostran, z druhé strany sešitu byly psány výpisky z četby), ovšem jsou o něco otevřenější. Oproti období v Moabitu odpadají Ladislavovy výpisky z novin (nejsou povoleny) i popisy náletů na Berlín, dominují svědectví o hladu a popravách. Ještě otevřenějšími jsou motáky z léta a podzimu 1942. Dalším důležitým zdrojem informací pro období v Plötzensee je kniha *Dům mrtvých: věznice Moabit a Plötzensee 1940-1942*, kterou vydal po válce Jaroslav Cebe. Vycházel v ní ze svých vězeňských zápisků, místy je ale třeba nahlížet na text kriticky.

Po milosti a snížení rozsudku na 15 let káznice byl Rašín umístěn ve věznici Kaisheim (1942-1944). Podle vzpomínek spoluvězňů si i zde deník vedl, ovšem ten se v jeho pozůstalosti nenachází a není zatím známo, co se s ním stalo. Není pravděpodobné, že by – vzhledem ke zostřenému režimu – mohly vzniknout nějaké zápisky ze závěrečného období (1944-1945) ve věznici v Dietzu nad Lahnem.

Množství zdrojů tak s každým rokem, který budeme sledovat, klesá. Přesto věřím, že i v závěru si práce uchovává nemalou výpovědní hodnotu.

Zvítězíš, poněvadž jsi Rašín (do roku 1938)

Ladislav Rašín se narodil do striktně vlastenecké rodiny. Jeho otec Alois Rašín pocházel z Nechanic, kde se jeho otec, Ladislavův dědeček František Rašín (1830-1903), vypracoval z nemajetného domkaře a maloobchodníka na starostu města. S nekompromisním zápalem vedl nechanickou sokolskou komunitu a válčil s lokální honorací soustředěnou kolem hraběcí rodiny. Krátce byl i poslancem Říšské rady a z této pozice protestoval proti stíhání omladinářů, mj. i svého syna Aloise.¹

Alois Rašín (1867-1923) byl nejmladší z devíti dětí Františka a Františky Rašínových. Po maturitě se rozhodl studovat nikoliv práva, která bychom od budoucího ministra financí očekávali, ale medicínu. Studium ale musel ze zdravotních důvodů přerušit, když mu byla zjištěna plicní choroba – jednalo se o ranou tuberkulózu. Rozhodl se pro méně náročné studium práv, které úspěšně zakončuje roku 1891, a záhy se vydává na válečnou stezku s rakouskými úřady. Napjatá atmosféra devadesátých let vykulminuje ve vykonstruovaném procesu s tzv. Omladinou, ve kterém je (pro činnost v neexistující tajné organizaci) odsouzeno 68 lidí, vesměs volnomyšlenkářů, radikálních vlastenců i anarchistů, intelektuálů i dělníků. Alois Rašín stráví necelé dva roky ve věznici na Borech.

Po návratu do Prahy se seznámí s Karlou Janskou (1877-1959), dívkou z vlastenecké rodiny, která do něj byla zamilovaná již od svých čtrnácti let. V září 1899 byli ve smíchovském kostele sv. Václava oddáni. Z harmonického manželství vzešly tři děti, z nichž Ladislav (nar. 1900) byl nejstarší. O rok později přišla na svět Lída a v roce 1904 Mirko. Karlu Rašínovou hodnotí bez výjimky všichni Rašínovi spolupracovníci jako ženu obdivuhodné vnitřní síly, intelektu i citu pro veřejné dění, a především nesmírně oddanou svému muži.²

Alois Rašín opouští radikálně státoprávní stranu a v roce 1911 je zvolen za mladočechy (vedené Karlem Kramářem) do Říšské rady. S vypuknutím světové války dává své organizační schopnosti do služeb vznikajícímu odboji. V červnu 1915 je pro odbojovou činnost zatčen, o rok později odsouzen k trestu smrti. Prokop Drtina vzpomíná na seznámení se stejně starým Ladislavem Rašínem, kdy přemýšlel, *jak je asi tomu Ladislavovi, když ví, že je jeho otec odsouzen k smrti.*³

¹ FOUSEK, 1927, s. 23.

² ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 340.

³ DRTINA, 1991, s. 19.

Odvolání proti rozsudku bylo zamítnuto, ale do osudu Kramáře a Rašína zasáhla doslova v hodině dvanácté smrt Františka Josefa, neboť umírající císař již nebyl schopen rozsudek podepsat. Císař Karel trest zmírňuje na 15 let vězení pro Kramáře a 10 let pro Rašína, později, po krušném několikaměsíčním období v rakouském Möllersdorfu, jsou oba amnestováni.⁴

I z rakouského vězení se Rašín velmi zajímal o výchovu svých tří dětí. Šestnáctiletému Ladislavovi napsal dopis, který lépe než co jiného ukazuje, k jakým hodnotám své potomky vedl: „... *Vstupuješ do jinošských let v době velikých dějinných událostí, jež můžeš pozorovati z blízka, vidíš na příkladu svého otce, nač každý český muž musí býti připraven, znáš již historii svého národa a jednu její část právě prožíváš. Přeji Tobě i Tvým všem drahým, abys vyrůstal v celého muže, pevného charakteru, neoblomného, který dovedl by se dívati každému nebezpečí přímo v tvář, dovedl zápasiti, dovedl ale také milovat krásu a dobro, nepodlezl nikde nikdy nikomu... Je těžko dosíci této mužné dokonalosti, budeš nenáviděn, pronásledován... Jen svědomí vlastní Ti vždy bude nejvyšším soudcem, nejspravedlivějším, znajícím Tvoje hlubiny každému jinému tajné a neproniknutelné...*“⁵

Po návratu do Prahy Rašín pokračuje v boji proti monarchii, který je završen vznikem republiky. Alois Rašín, muž 28. října, se stává prvním ministrem financí nového státu a je vůdčí osobou měnové odluky od bývalé monarchie. Pro tvrdé postoje a prosazování deflační politiky se stává neoblíbeným, což se mu stane osudným při jeho druhém funkčním období (od října 1922). 5. ledna 1923 jej před domem Rašínových v Žitné ulici smrtelně postřelil mladý anarchokomunista Josef Šoupal. Rašín bojoval s nevyhnutelným dlouhých šest týdnů, až 18. února zraněním podlehl.

Národní myšlenka

Smrt Aloise Rašína uspíšila mezi mladými nacionalisty myšlenky na založení vlastní specializované revue, kde by mohli prezentovat své představy. V den ministrovy smrti si měli pod okny podolského sanatoria Vlastimil Klíma a František Polák slíbit, že „*ducha Rašínových myšlenek ponesou svým životem.*“⁶

⁴ ČECHUROVÁ, 1997, s. 42

⁵ RAŠÍN, 1937, s. 231.

⁶ SKŘIPSKÝ, 2005, s. 8

První číslo přišlo na svět na podzim 1923 – příznačně bez předchozího informování vedení národní demokracie.⁷ Redakční kruh kromě Klímy a Poláka tvořili Jan Renner, František Toušek, Jan Ebert a – po jistém váhání, které mohlo souviset s náročným životním obdobím – také Ladislav Rašín. Ten nejprve zasílal své komentáře z Francie, kde byl na několikaměsíčním studijním pobytu, brzy se ale (vedle Klímy) prosadil jako vůdčí osobnost skupiny.

Skupinu kolem Národní myšlenky tvořili příznivci národního státu a ostře se vymezovali proti skupinám, které pro něj měly být ohrožením – šlo zejména o kritiku českých Němců a jejich vztahu k Německu, komunistů coby expozitury SSSR, později také odstředivých tendencí ľudáckých a italské rozpínavosti na Balkáně, tepány či vysmívány byly různé osoby veřejného a politického života. Často také kritika směřovala k hradní politice, která byla podle nich k nepřátelským skupinám příliš benevolentní a místo řešení problémů se soustřeďovala na otázky nadnárodního humanismu.⁸ Většinou byl terčem útoků Edvard Beneš a jeho politika, bezprecedentním byl ovšem útok Ladislava Rašína přímo na osobu prezidenta Masaryka, zobrazeného v parodickém článku Improptu ironique coby proroka sekty Re-Al-Istá.⁹ Netřeba dodávat, že tento článek vyvolal mezi mladými intelektuály pohoršení a Národní myšlenka přišla o některé z odběratelů, včetně Prokopa Drtiny nebo Ivana Herbena.¹⁰

Národní myšlenka se také několikrát dostala do problémů se zákonem (jako když Klímu a Rašína žalovala německá firma, kterou obvinili ze špionáže) a cenzurou, se kterou se příležitostně střetávali od roku 1926 (částečně zabaveny byly např. články Jevišťe a zákulisí, Žijeme v právním státě? nebo Život nebo smrt).¹¹

V Národní demokracii

Terčem národomyšlenkářské kritiky ovšem bylo i vedení národně demokratické strany. Zde získal rozhodující vliv František Xaver Hodáč, generální tajemník Ústředního svazu československých průmyslníků a zastánce pragmatické politiky (sblížení s Hradem, účast národní demokracie ve vládě v roce 1929).¹² Vnitrostranická opozice se soustředila kolem

⁷ MAŘICA, 2016, s. 38

⁸ *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*. 1923, 1(4), s. 110-111

⁹ *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*. 1923, 1(7), s. 224.

¹⁰ HRODEK, 2000, s. 297-298.

¹¹ HERCIK, 2015, s. 202

¹² MAŘICA, 2016, s. 67. Hodáč, i když sám byl výraznou osobností a stoupencem umírněného nacionalismu, byl především prodlouženou rukou ředitele Živnobanky Jaroslava Preisse, jehož cílem bylo dostat národní demokracii do hradního tábora. Živnobankou byl Hodáč delegován do správní rady Pražské akciové tiskárny,

osobností Viktora Dyka a Františka Síse, Františka Hlaváčka a kolem Národní myšlenky. Hodáče tak čekala řada střetů s osobnostmi nemalého temperamentu a osobní autority. Po zdravotních problémech Síse, smrti Dyka a diskreditaci Hlaváčka zůstala hlavním těžištěm odporu Národní myšlenka a jí ovládaná mladá generace.¹³

Poté, co několik let byla mladá generace národně demokratické strany ovládána umírněným křídlem, nastal v roce 1926 návrat nacionalistů do vedení mladé generace (mj. i díky tehdejšímu vlivu Františka Hlaváčka). O rok později pak skupina Národní myšlenky drtivě vyhrála na valném sjezdu mladé generace – do čela organizace byl zvolen Ladislav Rašín a členem předsednictva se stal i Klíma. Vedení strany se ovšem nezamlouvalo, aby bylo kritizováno vlastní mládežnickou organizací – a pro příště zavedlo věkový limit 26 let pro členství v mladé generaci (a pod vlivem pozdějších události také pro funkcionáře mladé generace). Rašín a Klíma si ovšem zachovali jistý vliv i po svém odchodu z vedoucích pozic v roce 1930. To už ale směřovala mladá generace k hluboké vnitřní krizi, která ji během příštích dvou let zcela zachvátila.

V květnu 1932 došla situace tak daleko, že vedení strany obešlo vlastní pravidla a podpořilo kandidaturu Ladislava Rašína, který podle nich měl v mladé generaci znovu zavést pořádek. Vzhledem k dalšímu vývoji můžeme říci – chyba lávky. Rašín se totiž postavil do čela kritiky namířené vůči vedení strany. Cítil své požadavky především na obnovení stranické demokracie, omezení pravomocí užšího předsednictva Ústředního výkonného výboru, čímž měl být omezen vliv Hodáčových lidí, a úplná autonomie Mladé generace uvnitř strany.¹⁴ Na to vedení strany zareagovalo zákazem členům mladé generace kritizovat politickou linii strany. Mladá generace ale pokračovala v revoltě. Po vydání manifestu *Československé veřejnosti!* byli Rašín a Bertl (zemský předseda mladé generace v Čechách) zbaveni funkcí, což ovšem okázale ignorovali. Následuje několik měsíců bojů mezi menšinou loajální Hodáčovi a podporovanou vedením strany a Rašínem ovládanou většinou mladé generace, která podpoří národomyšlenkářskou linii na sjezdu v Hasičském domě v lednu 1933. Přes finanční nesnáze z tohoto boje vycházeli překvapivě vítězně „rašínovci“, a to i poté, co Hodáč zorganizoval (a zmanipuloval) sjezd loajální mladé generace v Luhačovicích. Tehdy se Hodáč rozhodl ze sporu vycouvat. Zorganizoval další sjezd mladé generace, tentokrát v Piešťanech, a soustředil se na přípravu

která vlastnila Národní listy. Preiss stál i za projektem Národního sjednocení, po jeho volebním neúspěchu ale došlo k politickému i lidskému rozchodu Preisse s Hodáčem, načež – jak uvedeme níže – můžeme sledovat i proměnu Hodáčova politického kurzu, mj. i směrem k J. A. Baťovi.

¹³ ČECHUROVÁ, 1999, s. 59.

¹⁴ SKŘÍPSKÝ, 2005, s. 14.

celostranického bratislavského sjezdu, kde i přes posměšné věštby ligistického i národně socialistického tisku hodlal demonstrovat stranickou jednotu. Do té doby bylo potřeba rozvrátit a otupit stranickou opozici zevnitř – a největším centrem odporu byla mladá generace. Dohodu mezi zneprátelenými tábory na Hodáčovu žádost zprostředkoval František Toušek, který byl rozkročen mezi oběma skupinami. Ladislav Rašín si dal záležet, aby z dohody vyzískal politický kapitál – mj. byl v Bratislavě zvolen třetím jednatelem strany a zasedl tak v jejím vedení.¹⁵

Zde je třeba se zastavit u situace před volbami v roce 1935. Za účelem vytvořit voličsky atraktivní nacionalistickou stranu probíhala od října 1934 fúze národní demokracie s Národní frontou (drobnou fašistickou koalici pod předsednictvím prof. Mareše) a s Národní ligou Jiřího Stříbrného. Uskupení dostalo název Národní sjednocení.

Přestože v době zakládání Národní myšlenky chovali její členové jisté sympatie k italskému fašismu (dominantní ale vždy byla orientace na demokratickou Francii), na počátku 30. let už nemůže být o ideových shodách řeč. Tím méně, když se pod hlavičkou Národního sjednocení ocitli s fašisty takřikajíc pod jednou střechou. Tímto okamžikem se výrazně mění vztahy Ladislava Rašína s F. X. Hodáčem – stávají se z nich spojenci proti Jiřímu Stříbrnému a časem i osobní přátelé.

Pokud jde o vztah Ladislava a rodiny Rašínových obecně k Jiřímu Stříbrnému, můžeme říci, že byli se Stříbrným na jedné lodi ve věci mužů 28. října. Prezident Masaryk se k 28. říjnu stavěl skepticky, vznik republiky vztahoval k úspěchům svých zahraničních jednání, a na první výročí vzniku republiky ani nepozval muže října na hradní oslavu. I to hrálo roli v tom, že na počátku 30. let přijal Ladislav Rašín obhajobu Stříbrného, když ten byl obviněn z korupce a z křivého svědectví. Vysvětloval to tím, že ke Stříbrnému pocítuje solidaritu coby ke spolupracovníkovi svého otce.¹⁶

Obhajoba excentrického politika byla každopádně Rašínovým velkým právnickým úspěchem. Upozornil na sebe jako mladý advokát výbornou připraveností. Jiří Stříbrný byl tak v lednu 1932 zproštěn obžaloby z křivého svědectví. Hrad, který doufal v jiný výsledek, prosadil obnovení procesu a jeho přesunutí do Jihlavy.

Po prvním procesu došlo mezi Stříbrným a Rašínem k otázkám finančního vyrovnání. Rašín si za první proces účtoval úctyhodných 80 000 Kč, načež se Stříbrný počal vymlouvat, že je

¹⁵ MAŘICA, 2016, s. 144.

¹⁶ Vykoupil, 2003, s. 182-183.

v tíživé finanční situaci a požadovanou sumu nemá. Bezprostředně před procesem v Jihlavě přikročil k citovému vydírání, že znovu si obhájce dovolit nemůže, a že se bude hájit sám. Rašín si v odpovědi Stříbrnému povzdechl, že kdyby byl o Stříbrného finanční situaci zpraven včas, řekl by si o polovinu předem. Přesto se uvolil zastupovat Stříbrného i podruhé. I tento proces, který se nakonec protáhl na tři měsíce, skončil pro Stříbrného a Rašína triumfem.

Národní sjednocení

Myšlenka na vytvoření nacionálního volebního bloku, ve kterém by se spojila národní demokracie se Stříbrného Národní ligou a Marešovou Národní frontou, se objevila už na konci 20. let. Konkrétně jednání mezi Stříbrným a členy národní demokracie (např. Františkem Sísem) můžeme vysledovat až do roku 1928. Později, v době obhajování Stříbrného, byl Ladislav Rašín pověřen Karlem Kramářem, aby začal jednání o možném sloučení stran. Přestože se těmto jednáním dostalo nemalé mediální pozornosti, zůstala bez výsledků. Pro Jiřího Stříbrného byli integrální nacionalisté jistě železným v ohni, které stálo za to podporovat stejně jako Hlaváčkovu skupinu. V době mládežnické rebelie vyjadřoval prostřednictvím Poledního listu podporu Rašínovi, snad v očekávání, že Národní myšlenka buď ze strany odejde sama, nebo bude vyloučena.¹⁷ Po bratislavském sjezdu došlo k ochlazení vztahů se Stříbrným, kdy Jan Renner vydal prohlášení, že Rašín na sjezdu jednal v intencích stranické opozice, a Vlastimil Klíma se v Národních listech ohradil proti výmyslům ligistických novin.¹⁸ Je zajímavé, že sám Rašín se k okolnostem svého vnitrostranického vzestupu nevyjádřil, a je možné, že ho ve sporech s Hodáčem a spolupráci se Stříbrným krotili jeho přátelé.

K obnovení jednání došlo po odchodu národní demokracie z Malypetrovy vlády v únoru 1934. V červenci Stříbrný zveřejnil nabídku k jednání. Hodáč i Stříbrný věděli, že jakmile se setkají v novém uskupení, začne mezi nimi tvrdý boj o moc. Mezi nimi stál pětasedmdesátiletý Karel Kramář, a oba místopředsedové se pustili nejen do boje o rozpočítání mandátů po blížících se volbách, ale i o vliv na Kramářovu osobu. Můžeme říci, že Hodáč prohrál souboj na celé čáře – volby byly pro Národní sjednocení velkým zklamáním, Hodáč nezískal poslanecké křeslo, přišel o finanční podporu Jaroslava Preisse, a Karel Kramář, pod vlivem Stříbrného a Františka Schwarze, vinil z neúspěchu právě jeho. Odhady vedení Národního sjednocení, které se vidělo

¹⁷ Vedení strany ovšem důrazně popřelo, že by F. X. Hodáč usiloval o vyloučení Ladislava Rašína a dalších rebelů po vzdoroschůzi v Hasičském domě. Viz. Národní listy 14. 1. 1933.

¹⁸ Národní listy, 29.5.1933 a Polední list, 29. 5. 1933

na stupních volebních vítězů, byly zcela odtržené od reality – strana získala 5,5 % a 17 mandátů ve sněmovně (jedním z novopečených poslanců byl i Ladislav Rašín), což byl výsledek odpovídající standardu národní demokracie během celé prvorepublikové éry. Jak kousavě poznamenaly Lidové noviny, jedno křeslo dokonce národní demokracie „zasponzorovala“ ligistům.¹⁹

Zatímco se Stříbrný soustředil na to, aby odstranil Hodáče a následně stranu rozdrobil a ovládl, národní demokraté otevřeli s Hradem jednání o možném vstupu do vlády. Benešovou podmínkou bylo, aby se Národní sjednocení zbavilo Stříbrného. Vnitrostranický boj probíhal po celý rok 1936,²⁰ zejména sporem o vliv na Mladé Národní sjednocení, aby v následujícím roce probublal na povrch.²¹ Stříbrný se tehdy pokusil prostřednictvím místních organizací vyloučit Hodáče a jeho skupinu ze strany, ovšem ukázalo se, že Hodáč má – především na venkově – výrazně vyšší podporu než Stříbrný.²² Následovala série roztržek, které při schůzi na Slovanském ostrově dokonce přešly ve fyzickou potyčku. Vše vyvrcholilo vyloučením ze strany – ovšem ne Hodáče, ale Jiřího Stříbrného a jeho spolupracovníků. Lví podíl na vyloučení ligistů měl triumvirát Hodáče, Rašína a Františka Ježka. Boj mezi frakcemi dozníval sporem o Karla Kramáře a jeho pozhnání jedné či druhé koncepci – Kramář nakonec krátce před smrtí, v květnu 1937, podpořil tradiční národní demokracii. Situaci v Národním sjednocení v roce 1937 hodnotí Vlastimil Klíma tak, že po odchodu Stříbrného „jednalo se opět o starou národní demokracii.“²³

Po smrti Karla Kramáře byl na sjezdu Národního sjednocení schválen nový program strany, který vypracovali představitelé Národní myšlenky – a nyní také poslanci – Klíma (zahraničně-politický program), Rašín (vnitropolitický program) a Toušek (program hospodářsko-sociální). Ve chvíli, kdy nová generace české nacionální a pravicové politiky dospěla, vydobyla si pozice a získala ve své straně rozhodující vliv, se ovšem již nad Československem stahují mračna.

¹⁹ Lidové noviny, 21. 5. 1935

²⁰ Tlak ligistů na fašizaci hnutí tehdy byl takový, že národomyšlenkáři zvažovali, zda svou domovskou stranu hájit, nebo raději opustit.

²¹ MAŘICA, 2016, s. 215.

²² VYKOUPILOV, 2003, s. 207.

²³ KLÍMA, 2012, s. 41.

Rodinný život

V tento okamžik je nutné alespoň stručně uvést vztah Ladislava s jeho manželkou Marií (Malenkou). S Marií Plouharovou se Ladislav seznámil kolem roku 1930 u svého bratrance, ředitele Slovanské pojišťovny a známého bibliofila Jaromíra Rašína, u nějž byla Marie zaměstnána jako sekretářka. Brzy se mezi ní a Ladislavem rozvinul vážný vztah. V roce 1935 způsobila jisté pozdvižení smrt Ladislavovy první manželky Anny – v kontextu výše popsáných politických vztahů je zajímavé, že bulvární Polední list Jiřího Stříbrného se ohrazoval proti *neserióznosti národně socialistických novin, které z neštěstí vyvolávají senzaci*.²⁴ V roce 1936 byli Ladislav s Marií sezdáni, v roce 1937 se manželům narodil syn Ladislav a o rok později, ve stínu Mnichova, dcera Jana. Uprostřed národního dramatu tak pár zažíval rodinné štěstí.

Lípa ve vichřici (1938)

Proti německému ohrožení

Náborové posuny neprobíhaly pouze uvnitř Národního sjednocení. Napříč politickým spektrem se v druhé polovině 30. let roztáhly dvě náborové linie, z nichž každá prosazovala vůči nacistické agresi značně rozdílný přístup – jedna skupina byla stejnou měrou znepokojena vývojem zahraniční politiky SSSR (mluvíme o období, kdy se ČSR stala *špendlíkem, který drží pohromadě francouzskou blůzu se sovětskou sukni*) a rozhodně neměla chuť jít do ničivého konfliktu s Němci, zatímco druhá viděla v německé expanzi smrtelné ohrožení, proti kterému je třeba se aktivně bránit.²⁵

Skupina Národní myšlenky (patřící přirozeně do druhé skupiny) tak navazovala řadu nových politických kontaktů, ale i takových, které přetrhaly dřívější náborové rozdíly. Přátelské vztahy vznikly mezi národomyšlenkáři a některými národními socialisty – tzv. legionářskými poslanci (Jožka David, Ferdinand Richter) a také skupinou Demokratického středu (Jaroslav Stránský a jeho kruh).

²⁴ Polední list, 23.1.1935.

²⁵ KLÍMA, 2012, s. 27.

Zajímavou je z tohoto hlediska tzv. barrandovská skupina (též spolek Drúza) soustředěná kolem Václava M. Havla,²⁶ kde bychom kromě Rašína našli mj. Jana Jínu, Vladimíra Krajínu, Jaroslava Drábka, Zdeňka Schmoranze nebo Antonína Pešla – výčet jmen by byl dlouhý a jistě stojí za zmínku, že většina účastníků tohoto původně debatního²⁷ kroužku se velmi aktivně zapojila do odbojové činnosti.

Stěžejní byla spolupráce s historikem a novinářem Hubertem Ripkou, tehdy již vedoucím zahraničně-politické rubriky Lidových novin, a s jeho zaměstnavatelem Jaroslavem Stránským.²⁸ V obou případech šlo o bývalé národní demokraty, kteří přešli do hradního tábora a kteří v národně socialistické straně prosazovali Benešův kurz.²⁹

V mezinárodní spolupráci můžeme zmínit např. Henriho de Kérillis, Michella Missoffa, nebo Françoise Charles-Roux, který byl na začátku 30. let velvyslancem v Československu a následně u Svatého stolce.

Jejich protivníkem nebyla jen SdP, ale také defétistické kruhy vládní a zákulisní politiky – šlo např. o skupiny kolem premiéra Milana Hodži a ředitele Živnobanky Jaroslava Preisse, které prosazovaly přeorientování československé zahraniční politiky na autoritářské režimy a příp. i dohodu se sudetskými Němci, čímž měly být oslabeny argumenty Hitlerových výpadů vůči ČSR.

Hubert Ripka spolu s Antonínem Pešlem v dramatických dnech květnové mobilizace (1938) vytvořili každý vlastní seznam spolehlivých osob napříč politickým spektrem, se kterými lze počítat pro boj proti nacismu i domácímu defétismu. Když své seznamy porovnali, zjistili, že se liší pouze v názoru na Emanuela Moravce. Začali pak s posilováním kontaktů mezi odhodlanými jednotlivci.³⁰

Vlastimil Klíma se soukromě vypravil do Francie, aby sondoval náladu v politických kruzích. V září obdobně, ale z oficiálního pověření, učinil Hubert Ripka, který u představitelů Francie

²⁶ Přátelství už od dětských let se všemi třemi dětmi Aloise Rašína vzpomíná Havel ve svých pamětech. Viz HAVEL, 1993, s. 113.

²⁷ Na půdě YMCA a Lucerny se debatovalo mj. s Konradem Henleinem, na kterého si tak výše zmínění mohli udělat přesný dojem již před rokem 1935.

²⁸ Se Stránským a jeho skupinou Demokratického středu měli národomyšlenkáři řadu sporů, např. se Rašín se Stránským ostře střetnul v procesu Jiřího Stříbrného. Viz VYKOUPIIL, 2003, s. 182.

²⁹ KLÍMA, 2012, s. 43-44.

³⁰ PAVLÁT, 2016, s. 93.

konstatoval nepředstavitelnou míru zbabělosti a strachu z války, morální rozvrat a strašnou neznalost faktů.³¹

Runcimannova mise

Že Československo nemůže doufat v udržení svých zněmčených okresů, tvrdil britský premiér Chamberlain již v květnu 1938. V létě se pak Anglie pasovala do role „nezávislého“ dohlížitele nad národnostním smírem ve střední Evropě. Francie na aktivní roli v česko-německých vztazích rezignovala a spokojila se s tím, že bude od Britů informována.³²

Před příjezdem lorda Runcimana probíhala přípravná jednání mezi anglickými pozorovateli a parlamentní komisí. Hodža vybral k této předešle tým potíživců a outsiderů sestavený z poslanců parlamentních stran. Vedením parlamentní komise byl pověřen právník a někdejší ministr Alfred Meissner, jeden z mála socialistických poslanců, kteří vyjádřili podporu obranářským projevům Národní myšlenky. Zasedli v ní (podle Františka Ježka spíše za trest, neboť tak byli připraveni o parlamentní prázdniny) Ladislav Rašín, Bohumil Stašek, Otakar Klapka, Oldřich Suchý a Jan Pekárek. František Ježek se k práci parlamentní komise obecně vyjadřuje velmi skepticky: „Komise jednala velmi věcně a velmi vážně, Angličané plnili, co slíbili, a jednali také vážně, ač věděli jasně, že jde o kamufláž a nic jiného. Já to dr. Rašínovi upřímně řekl, ale on stejně jako ostatní odmítl, že je to hodžovská kamufláž a nic jiného, a považoval toto jednání za velmi důležité.“³³

V srpnu přijíždí Runciman, který jedná s československou vládou (částečně zastupovanou výše jmenovanou komisí) a s henleinovci, a nechá se hostit od význačných osobností z obou táborů. Sblíží se především s německou šlechtou. V reakci na to Rašín domluví pohoštění Runcimana u Františka Schwarzenberga, kde by dostala prostor česká šlechta, avšak recepce na Orlíku se účastnil pouze Runcimanův tým, neboť lord se již zatím vrátil do Anglie s dojmem naprostého rozkladu československé státní autority v pohraničních oblastech.³⁴

V září stíhá jedna událost druhou: přichází sudetoněmecké povstání, útek jeho vůdců do Říše, jednání mezi Hitlerem a Chamberlainem, plány Beneše a vlády na dohodu s Němci... V noci na 21. září je předloženo anglo-francouzské ultimátum, podle kterého – v případě odmítnutí

³¹ PAVLÁT, 2016, s. 94.

³² KLÍMA, 2012, s. 66-69.

³³ JEŽEK, 2016, s. 182.

³⁴ KLÍMA, 2012, s. 66-69.

berchtesgadenských podmínek a následného vypuknutí války – mělo být za viníka označeno Československo. Podmínky byly nejprve odmítnuty, druhý den, pod hrozbou vypovězení spojenecké smlouvy s Francií, byly Hodžovou vládou přijaty.

Výbor na obranu republiky

Na situaci reagovali ještě 21. září odpůrci kapitulace z řad opozičních poslanců vytvořením Výboru na obranu republiky. Šlo o neformální seskupení pod předsednictvím Ladislava Rašína, který spolu s Klímou zastupoval Národní sjednocení. K akci se připojili také poslanci národně socialističtí (Stránský, David, Richter, kromě nich také Ripka a primátor Zenkl) a komunističtí (Gottwald, Kopecký, Šverma), lidovce zastupoval Bohumil Stašek.

„Rašín jednal z vlasteneckých pohnutek, kdežto Gottwald jen předstíral vlastenectví a starost o demokratickou Československou republiku,“ míní o tomto nesourodém, ale odhodlaném uskupení tehdejší ministr František Ježek.

Na protest proti anglo-francouzskému nátlaku uspořádala skupina 22. září mohutnou demonstraci před parlamentem a generální stávkou, která přispěla k pádu Hodžovy vlády. Ladislav Rašín povolal z balkonu parlamentu jednotu mezi ním a komunisty ve věci obrany republiky.

Poté byli členové výboru přijati na Hradě Benešem. Ačkoliv byl podle Drtiny prezident s průběhem audience spokojen, došlo zřejmě k ostré výměně názorů. Když se Ježek ptal Ladislava Rašína, co prezidentovi na schůzce řekl, *Rašín se jen ironicky zasmál a řekl: „Ale dohromady nic. Jen že by měl být ihned sesazen a postaven před soud pro porušení ústavy.“* „*To jste mu řekl?*“ „*V podstatě asi toto.*“³⁵

Výbor požadoval ustanovení nové celonárodní vlády odporu, ve které by byli zastoupeni i komunisté. Za historickou chybu považuje Klíma skutečnost, že se během manifestace před parlamentem výbor neprohlásil za základ takové celonárodní vlády, a byl proto snadno obejit, když byla ustanovena úřednická vláda generála Syrového.³⁶ Situace však přesto vypadala příznivě. Požadavky, které Hitler přednesl v Godesbergu, byly podle Britů a Francouzů přílišné, a 23. září byla v ČSR vyhlášena všeobecná mobilizace. Šlo ovšem o klamné naděje, jak se

³⁵ JEŽEK, 2016, s. 247.

³⁶ KLÍMA, 2012, s.

ukázalo 29. září, kdy byla zahájena Mnichovská konference čtyř velmocí. Proti přijetí výsledků konference a vydání pohraničních pevností protestovali 30. září členové Výboru na obranu republiky u prezidenta. Gottwald dával za příklad bosé Habešany, Rašín ukazoval nemožnost bránit republiku u Mělníka a varoval, že příští generace ústup bez boje odsoudí. „*Je pravda, že jiní zradili nás, ale my zrazujeme sami sebe.*“

Později Benešovi napíše: „*Chtěl jsem tomu zabránit s několika přáteli: kapitulaci státu válkou i za cenu nesmírných obětí, abdikaci Vaší silnou vládou odvážných mužů i za cenu potlačení politických stran. Chtěl jsem zabránit demoralizaci a zachovati národu mravní ideál, kterým by žil i za cenu, že Čechy by byly Thermopylami a vy Leonidasem.*“³⁷

Ještě 30. září proběhla v parlamentu „informační schůzka“, která zřejmě původně sledovala záměr schválit přijetí Mnichova a přenést odpovědnost z vlády na parlament. Ostře ale vystoupili Rašín a Stránský a agrárníci od tlaku na hlasování (zejména pod vlivem Rudolfa Berana) upustili.³⁸

Zenklův puč

Spíše zajímavostí než čím jiným se stalo setkání některých opozičních politiků a zástupců generality 2. října 1938 na Staroměstské radnici a následně v bytě primátora Petra Zenkla. Kromě hostitele byli přítomni Ladislav Rašín, Hubert Ripka, Jaromír Nečas, Zdeněk Chytil, Hubert Masařík, Josef Patejdl, Antonín Kinkal, dále Lev Prchala a Emanuel Moravec coby zástupci odbojného vedení armády, a snad byli přítomni také komunističtí předáci. Podle Zenkla šlo o setkání s přáteli, ke kterému byli přizváni i důstojníci, kteří ten den měli mít schůzku s prezidentem. Faktem ale je, že titíž důstojníci spolu s dalšími generály už o den dříve jednali o možném převzetí moci.³⁹ U Zenkla se diskutovalo o možnostech zvrácení kapitulace a zejména nutnosti zbavit se Hodžových lidí v nové vládě – která byla vlastně jmenována jen na oko a moc si zatím udržela stávající garnitura. Pod vlivem emocí byl zvažován státní převrat, který by na poslední chvíli zabránil předání pohraničí a to „*bez ohledu na sovětskou pomoc i na osobu prezidenta republiky.*“

³⁷ BENEŠ, 1948, s. 78-80

³⁸ JEŽEK, 2016, s. 264.

³⁹ GEBHART – KUKLÍK, 2004, s. 124.

Moravec se po schůzce vypravil ještě jednou za prezidentem (se známým výsledkem), ale jinak spiklenci k žádnému rozhodnutí nedospěli – ostatně na akci bylo pozdě, neboť již probíhalo obsazování prvního a druhého záborového pásma Wehrmachtem.⁴⁰ Šeptanda ovšem situaci přetvořila a šířily se pověsti, že „*primátor chystal s vojáky puč na odstranění prezidenta Beneše*“ a Zenkl pak složitě přesvědčoval Beneše a jeho spolupracovníky zachvácené stihomamem, že situace byla poněkud jiná.⁴¹

3. října vystoupil v parlamentu po dohodě s opoziční skupinou generál Krejčí a požadoval předání moci do rukou rozhodných osobností. Narazil však na odpor zejména Jana Šrámka a parlament rychle opustil.

Aby se z národa božích bojovníků nestal národ podlých otroků

Po letní jednotě národa v době Vsesokolského sletu a odhodlání bránit se během mobilizace přichází na podzim 1938 pro lid Československa náhlá krize identity, která ještě potrhne již tak dost depresivní obraz zmrzačené republiky. „*Cizí lidé nám zmenšili území hmotné, a teď nám sami naši ještě zmenšují naše území duchovní,*“ zhodnotil situaci ve svém deníku Josef Čapek.⁴² Když 5. října abdikuje prezident Beneš, stává se rychle terčem útoků hledajících viníka za národní katastrofu – volný průchod dostanou nejen dřívější nelásky mezi předními činiteli republiky, ale i snaha některých dřívějších prezidentových spojenců svést vlastní vinu plně na Beneše, ač donedávna jim byla spolupráce s Benešem zdrojem nemalých politických výhod.

Ladislav Rašín se proti novinovým štvanicím na Beneše ohradil s tím, že je třeba se vyvarovat, aby „*radost z pádu politického odpůrce byla větší než bolest nad národní katastrofou.*“⁴³ Snažil se zastavit osočování v Hodáčových Národních novinách a v Národních listech, kde ale žádný úspěch neměl, neboť v nich měl velké slovo Benešův prezidentský protivník z r. 1935 Bohumil Němec, který navíc Rašína neměl v lásce.⁴⁴

Od štvavých kampaní se distancoval také v dopise, který poslal Edvardu Benešovi do Londýna. Politický rozklad podzimu 1938, kdy straniectví pohlcovalo samo sebe a staré kádry volaly po očištění a *odbenešení* veřejného života, v dopise hodnotí slovy: „*Nedělal jsem si a nedělám*

⁴⁰ PAVLÁT, 2016, s. 98.

⁴¹ ZENKL, 1998, s. 49.

⁴² GEBHART – KUKLÍK, 2004, s. 50.

⁴³ DRÁBEK, 1992, s. 37.

⁴⁴ KLÍMA, in: JANEČEK, 1969, s. 122.

*iluzi o našem politickém životě. Netušil jsem však, že i v době tak tragické pro národ a stát jest v našem politickém životě tak málo rytířskosti, zodpovědnosti a odvahy, ale zato tak mnoho podlosti, zbabělosti a bezcharakternosti a touhy na národní katastrofě vydělat.*⁴⁵

Pro zoufalství obyčejných lidí měl ovšem Rašín pochopení: „*Vidím, že lidi jsou jenom zaražení, zarmoucení a bezradní, ale s ničím z toho, co se nám stalo, nesouhlasí a nesmiřují se. Potřebují jen, aby naše politika nebyla tak zastrašená a nepodávala o sobě tak ubohý obraz. Potřebují, aby to někdo za ně řekl.*“

V listopadu 1938, při procesu tzv. zjednodušení politického systému, nevstoupil do Strany národní jednoty, která pod předsednictvím Rudolfa Berana sjednotila středové a pravicové strany. Konzervativní blok sice pohltit i Národní demokracii, Rašín ale raději zůstává ve sněmovně jako nestraník. Společně s Vlastimilem Klímou a ligistou Františkem Schwarzem hlasují proti nedemokratickému zmocňovacímu zákonu, který Beranovi dával možnost vládnout bez parlamentu, a zároveň proti schválení postupu vlády v době krize.⁴⁶

V parlamentní řeči pak prokázal, že *Rašínové se nebojí ani mocných, ani ulice a davu.*⁴⁷ „*Jest jisto, že jsme naší vlasti zasadili smrtelnou ránu, a je pochybno, zda jsme zachránili mír na dobu delší několika měsíců. Ano, poprvé ve svých dějinách vydala vláda českého národa své území bez boje... V duši národa musí plápolati plamínek národní víry. Národ je veliký jen silou své odvahy, vřelostí své víry a velikostí odhodlání snášeti utrpení a přinášeti oběti budoucnosti. Tři sta let čekal český národ na obnovení své samostatnosti... Musíme znovu čekati, musíme živiti plamínek víry, aby nám neuhasl, abychom nepropadli resignaci, aby z národa božích bojovníků se nestal národ podlých otroků. Charakter národa nakonec rozhodne o tom, zda ne-li my, tedy naše děti dožijí se nové, lepší svobody a neodvislosti... Přisahal jsem věrnost Republice československé a zůstanu jí věren až do smrti!*⁴⁸

Přestože Rašínova řeč byla převážně kritická, vyjádřil v některých věcech vládě uznání. Například byl spokojen s tím, že vláda v nových poměrech zatím nepodlehla demagogii ulice a nezaútočila na Židy a jejich majetek, a upozornil, že v ekonomicky tíživé situaci by vláda měla motivovat české Židy, aby se nebáli v okleštěné republice investovat. Snesla se za to na něj

⁴⁵ BENEŠ, 1948, s. 78-80.

⁴⁶ KLÍMA, 2012, s. 214.

⁴⁷ DRÁBEK, 1992, s. 36.

⁴⁸ RAŠÍN, 1939, s. 10.

kritika i pochvaly od lidí známých i neznámých. Doslova se na něj vrhnul stříbrňácký tisk, a dostal také i řadu anonymů, z nichž se nám obsah jednoho zachoval:

„Vy jste si dovolil v parlamentě hájiti Židy a jejich kapitál. Předně, za koho vlastně mluvíte? Vy nevíte, že Židé jsou rozvratný zlodějský podvodný živel... Vy darebáku od Židů podplacený myslíte, že Vaším jednáním nás odvrátíte, abychom neprovedli řešení židovské otázky? Vy kluku špinavý myslíte, že získáte vašim vystoupením židovskou klientelu? Vy jste dnes vyřízen, kdyby to viděl Váš otec, tak by se v hrobě obrátil, co má za padoucha a lotra z levého kříže syna. Ale pozor Rašíne!! Budeme s Tebou účtovat i poslancem už nebudeš, to Ti přísaháme, ty bidáku!“ Podle Klímy měl Ladislav v plánu otisknout tento anonym v Národní myšlence. Spolu s většinou textu ale propadl i on cenzuře druhé republiky.⁴⁹

Likvidace Národní myšlenky

Jako pomyslnou tečku za jednou kapitolou života Rašína a jeho přátel, která se neměla nikdy vrátit, můžeme označit konec jejich nacionalistické revue. Předposlední číslo Národní myšlenky vyšlo v prosinci 1938. Z 56 stran bylo zásahem cenzury 21 zcela prázdných, dalších článků se cenzura dotkla částečně. Redakce v prohlášení ke čtenářům uvedla, že *„Národní myšlenka hájila po 15 let svého působení vždy všechno, co národu prospívalo, a potírala vše, co znamenalo jeho škodu a zkázu“* a že tyto hodnoty hodlá bránit i nadále. Cenzura druhé republiky ale byla nesmlouvavá. Lednové číslo časopisu bylo podobně vyběleno a 6. února bylo vydávání Národní myšlenky úředně zastaveno.⁵⁰ Šéfredaktor Venkova Rudolf Halík vyjádřil spokojenost se zásahem proti nacionálnímu tisku, *který v případě Národní myšlenky došel zaslouženému rozhodnutí*, a prosazoval, že by nyní měla následovat také likvidace *revuí levičáckých*, jakými jsou Přítomnost nebo Čin.⁵¹ Vlastimil Klíma se proti zákazu Národní myšlenky odvolal, ovšem bezvysledně. Krátce po 15. březnu 1939 jej však navštívil neznámý úředník policejního ředitelství, který mu odvolání přinesl zpět, aby Němcům nepadlo do rukou. *„S vašimi názory jsem vždy sympatizoval,“* řekl a rychle odešel.⁵²

⁴⁹ KLÍMA, 2012, s. 219.

⁵⁰ HERCIK, 2015, s. 131.

⁵¹ GEBHART – KUKLÍK, 2004, s. 221.

⁵² KLÍMA, 2012, s. 226.

1939: Rok v odboji

Formování odboje

Přípravy na odbojovou činnost začaly bezprostředně po postoupení pohraničí. Rašín, Klíma a Ripka se sešli v hotelu Esplanade a vypracovali plán, podle kterého se měl Ripka okamžitě vydat do Francie, druzí dva měli působit na domácí půdě. Rozrušený Ripka tehdy sice prohlásil, že *s Benešem je mravně hotov*,⁵³ brzy ale emoce opadly a trojice uznala (stejně jako řada dalších) Beneše jako jedinou možnou hlavu československého boje za svobodu.

Stejně tak začal na budoucí válku připravovat své spolupracovníky odstupující prezident Beneš. Oslovil – částečně prostřednictvím svého tajemníka Prokopa Drtiny – řadu osob, které považoval za spolehlivé. Šlo např. o Jana Jínu, Jaroslava Smutného, Zdeňka Chytila – a také Ladislava Rašína. S ním a s Karlou Rašínovou měl Beneš 5. října schůzku na Hradě, bezprostředně před svou abdikací na prezidentský úřad. Před svým odjezdem z Čech pak ještě pověřil Drtinu, aby navázal kontakt také s Rašínem. Jestli snad měl o spolupráci Beneš ještě nějaké pochyby, Ladislav je plně vyvrátil výše citovaným dopisem Benešovi.⁵⁴

Poté, co Drtina pozdrav od prezidenta vyřídil Rašínovi, uspořádal Rašín na znamení smíru s někdejšími druhy a jejich budoucí spolupráce večeři, kde byla kromě jiných přítomna také Ludmila Rašínová, provdaná za polského diplomata a zpravodajce Witolda Adama Korsaka. Korsakovi zprostředkovali odboji řadu kontaktů v Polsku, ať už šlo o vystavování pasů či zpravodajskou činnost. Sami z Polska odešli do Francie, později do jižní Ameriky. Kuriozním je, že přestože byl Korsak v druhé polovině 30. let konzulem v Essenu a Düsseldorfu, a po vypuknutí války na něj gestapo vydalo zatykač, nebrali zřejmě Němci existenci Ludmily Rašínové vůbec na vědomí a nevěděli ani, že má Ladislav Rašín sestru.⁵⁵

Od začátku roku 1939 Rašín spolupracuje se skupinou Benešových přátel, která byla jedním z hlavních center domácího odboje. Jaroslav Drábek, který se podílel vedle jiného na financování odboje, přivedl ke skupině Vladimíra Krajínu a s ním i skupinu nenápadných, ale velmi aktivních vědců z Botanického ústavu, kteří mj. provozovali vysílačku, kterou pak skupina využívala pro kontakt s Londýnem (byla činná od srpna 1939 do r. 1942), vyráběli

⁵³ KLÍMA, 2012, s. 201.

⁵⁴ BENEŠ, 1948, s. 80.

⁵⁵ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 350.

tajné inkousty a chytali zprávy zahraničního rozhlasu. Benešovu skupinu lze v druhé polovině roku 1939 označit také jako širší sbor spolupracovníků Politického ústředí, se kterým byla provázána skrze Rašína a Nečase, a také Drtinu, Laušmana a Krajínu, kteří byli některým schůzkám P. Ú. přítomni. Gestapo pak skupinu označovalo jako Drtina-Jína Gruppe.

Vedle této skupiny byla ustanovena také *trojka* zástupců politických stran (později rozšířená na Politické ústředí). V tomto výboru byli František Hála za lidovce, Jaromír Nečas za sociální demokraty a Ladislav Rašín za národní demokracii. Toto prozatímní vedení se nemělo zatím pravidelně scházet – praktická odbojová činnost zůstávala nadále na Benešově skupině, počítalo se ovšem s aktivací politického výboru po vypuknutí války.⁵⁶

Benešova skupina navázala kontakt a spolupráci s dalšími složkami odboje – se skupinou Družstvo v prvním sledu, která vydávala časopis *V boj* (Benešova skupina dodávala pro časopis informace), s Obranou národa, s Petičním výborem *Věrní zůstaneme*, se sokoly, spolupracovala s jihoslovanským konzulátem, železničáři, zednáři.

Za jednoho z prvních kurýrů druhého odboje je považován pražský advokát Emil Schneeberger, blízký přítel národomyšlenkářů. Kvůli zastupování zahraniční firmy měl i po okupaci možnost navštěvovat její sídlo v Paříži, kam v pneumatikách propašoval Klímův rozbor domácí situace a jeho hospodářské zprávy pro Beneše, a dále zprávy od Jóži Davida a Antonína Pešla – vše předával prostřednictvím Reného Lenaye francouzskému ministerstvu války. Zprávy z Čech Benešovi předal také Jaroslav Drábek, spolužák Drtiny a Rašína, který v prosinci 1938 a v lednu 1939 podnikl cesty do Anglie a zastihl Beneše ještě před jeho odjezdem do USA. Mezi další kurýry patřil např. astronom Hubert Slouka, který přivezl Benešovy zprávy z Londýna na konci srpna 1939 a předal poselství Přemyslu Šámalovi o blížícím se vypuknutí války. Šámal se pak angažoval ve formování politické reprezentace odboje.⁵⁷

Už v březnu 1939 byl Rašín Benešem pozván do emigrace. Nebyl proti, ale nemohl odjet z rodinných důvodů – navrhl proto Klímovi, aby jel místo něj, ten ovšem jet nechtěl. V létě se otázka odchodu opět vynořila. Adam Korsak byl sto zařídit cestu přes Jugoslávii, Rašín však nechtěl emigrovat bez rodiny – cesta s dvěma malými dětmi byla ovšem nemožná. Proto s odchodem otálel, dokud nebude životně nutný.⁵⁸

⁵⁶ KLÍMA, 2015, s. 201.

⁵⁷ Tamtéž, s. 205.

⁵⁸ KLÍMA, in: JANEČEK, 1969, s. 133.

V létě 1939 pobývali Rašínovi v Benešově mlýně u Tábora, kam za Ladislavem přijeli Prokop Drtina, Ivan Herben a Jaroslav Drábek. Pod krytím vodácké výpravy mj. probírali Herbenovo angažování v časopise V boj, kam byl P. Ú. a Obranou národa prosazen za hlavního redaktora.

Kromě činnosti v organizovaném odboji měl Rašín řadu soukromých aktivit, kterými pomáhal okupací postiženým, zejména židovským, známým. Víme např., že pomohl svému předválečnému klientu Kamilu Kleinerovi – ten se na něj nejprve obrátil ve věci spravování majetku, později mu Rašín zařídil legitimaci na cestu za hranice. Na Kleinera hluboce zapůsobilo, když u předního národního demokrata našel na stole Benešovu fotografii.⁵⁹

Z druhé strany barikády Rašína navštívil německý úředník Fischer a přesvědčoval ho, aby psal pro kolaborantské časopisy. Bylo mu vcelku jedno o čem, jen chtěl, aby se tam objevilo Rašínovo známé jméno. Rašín to odmítl s tím, že s politikou pro vždy skončil. Později se ukázalo, že Fischer je vedoucí odboru na gestapu.⁶⁰

Politické ústředí

Se začátkem války předpokládali přední členové odboje zintenzivnění protinacistické činnosti v protektorátu. Za účelem koordinace jednotlivých skupin bylo ustanoveno Politické ústředí. Složením kopírovalo politické strany Pětky: Jaromír Nečas zastupoval sociální demokraty, Ferdinand Richter národní socialisty, Ladislav Feierabend agrárníky (a protektorátní vládu), Ladislav Rašín národní demokraty a Adolf Procházka stranu lidovou (nahradil Františka Hálu, který emigroval). Do čela organizace byl – přes nevoli některých členů, zato s požehnáním Benešovým – ustanoven někdejší kancléř Přemysl Šámal coby nadstranická autorita. Později je výbor rozšířen ještě o profesora Vladimíra Klecandu, kterého Přemysl Šámal velmi šťastně vybere coby osobu vhodnou na post generálního tajemníka celého uskupení, a o některé členy Benešovy skupiny.⁶¹

Přestože různé odbojové organizace navrhovaly, aby kvůli bezprostřední koordinaci akcí měla každá svého zástupce v P. Ú., byl tento návrh zamítnut jako bezpečnostní riziko, které by rychle vedlo k prozrazení skupiny. Naopak s P. Ú. úzce spolupracoval generál Bedřich Neumann, jedna z vůdčích postav Obrany národa, a účastnil se také některých schůzek. Dalším, kdo

⁵⁹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 347.

⁶⁰ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 351.

⁶¹ FEIERABEND, 1994, s. 220.

navrhoval rozšířit výbor P. Ú. za účelem vyšší efektivity, byl člen Benešovy skupiny Bohumil Laušman, ostře se proti tomu ale postavil Ladislav Rašín s tím, že každý další člověk zvyšuje riziko a urychlí odhalení organizace.⁶²

Cílem ústředí bylo především udržovat spojení a tok informací mezi Benešovou exilovou vládou v Londýně a domácími organizacemi, včetně spolehlivých lidí uvnitř Eliášovy protektorátní vlády (jako byli např. ministři Ladislav Feierabend a Jiří Kalfus, vláda navíc skrze svého předsedu měla vazby i na Obranu národa). Ústředí navíc reprezentovalo jednotu národa v odporu k okupantům.

Skupina měla síť kurýrů a také kontakty na převaděče přes hranice (železničáři, lidé kolem architekta Vladimíra Grégra atd.)

Na podzim 1939 dochází k jednání mezi P. Ú. a komunisty – demokratickou větev odboje zastupovali Rašín s Drtinou. Kontakt zprostředkovali Ladislav Šebek a Milan Reiman a schůzka se uskutečnila v bytě sester Alferiových na Vinohradech. Své protějšky Rašín s Drtinou neznali – diskretnost byla podmínkou setkání, ovšem Drtina se o tajemné dvojici komunistů vyjadřuje s respektem. Doba a politická situace před vstupem SSSR do války ale znemožňovala jakoukoliv dohodu o spolupráci.⁶³

Již dříve se odbojové skupiny podílely na slavení Husova svátku a výročí bitvy u Zborova. Na výročí Mnichova pak zorganizovalo P. Ú. letákovou kampaň, aby lidé na protest nejezdili tramvajemi. „*Tramvaje byly celý den prázdné a lidem zářily oči porozuměním.*“⁶⁴ Podobně byla veřejnost informována i při příležitosti 28. října. Drtina si pochvaloval, že akce „*politicky měla ten význam, že jsme si ověřili, do jaké míry a jak rychle možno masy pohnout k akci. Dále tím, že naši lidé nabyli vědomí, že je tu centrála, která odboj řídí. Politicky je to významné také proto, že si to musili uvědomit Němci. Agitace trvala sotva týden a úspěch odhadujeme asi na 70 až 80 %.*“⁶⁵

V názoru, zda národní svátek manifestačně uctít či nikoliv, se P. Ú. rozcházel. Někteří byli pro demonstrace a zastavení práce, které by Němcům ukázalo, že nemají na své straně české dělnictvo, a stavěli se za to, že je 28. říjen vhodnou příležitostí dát najevo světu, jaká je nálada v protektorátu. Skeptičtější členové namítali, že Němci uvítají záminku k represím a že by se

⁶² DRTINA, 1991, s. 450.

⁶³ Tamtéž, s. 455-456.

⁶⁴ FEIERABEND, 1994, s. 431.

⁶⁵ KOUTEK, 2007, s. 196.

měla oslava svátku odehrát v tichosti – tento názor se prosadil, a lidé byli v letákové kampani nabádáni k tichému uctění.^{66,67} Přesto došlo v Praze ke shlukování lidí, proti kterým na Frankův rozkaz – a se známým výsledkem – zakročily německé ozbrojené složky. Frank v reakci na „nepokoje“ údajně ministru vnitra Josefu Ježkovi hrozil, že *půjdou hlavy dolů* a zmiňoval konkrétně Rašína.⁶⁸ Dramatické události 15. a 17. listopadu ovšem ty dřívější přehlušily. Mezi popravenými studentskými vůdci (vesměs příslušníky nacionalistické mládeže) jsou např. čelní představitel mladého Národního sjednocení Jaroslav Klíma, spolupracovník Rašína v odboji, nebo docent Josef Matoušek, synovec Jana Jíny.⁶⁹

P. Ú. nemělo dlouhý život, přesto (či snad právě proto) se zachovalo poměrně dost informací o tom, kde se konaly jeho schůzky a co se na nich odehrálo. Např. ustanovující schůze se krátce po vypuknutí války konala v bytě u manželů Kafkových, další pak u Záruby-Pfeffermana v Dejvicích, v Kotrbově tiskárně na Malé Straně nebo v bytě sociálního demokrata Bohuslava Kratochvíla, který byl zástupcem Klecandy v P. Ú. – o všech těchto schůzkách se posléze při vyšetřování dozvěděl také gestapo, většinou s vážnými důsledky pro hostitele schůzek.⁷⁰

Dámy si vypravují při kafičku

Již první schůze Politického ústředí vykazovala zásadní konspirační nedostatky: účastní se jí hostitelé, manželé Kafkovi, Ferdinand Richter si dělá o průběhu schůzky poznámky do sešitu, Ladislav Rašín si stěžuje, že dostal na schůzku písemné pozvání. Stejně tak kritizuje Richterovo jednání (bezvýsledně) a nabádá ostatní, aby si počínali co nejopatrněji a vše ukládali pouze do paměti.⁷¹ Ovšem písemné pozvánky pokračovaly, stejně jako úniky informací, takže se brzy členové P. Ú. proti své vůli stali hrdiny pražských vlasteneckých salónů.

Právě trestuhodná naivita a nedbalost některých členů P. Ú. se stala pro skupinu osudnou – spolu s místy až úsměvnou konspirační neohrabaností (např. volba krycích jmen byla někdy nešťastně průhledná).

⁶⁶ FEIERABEND, 1994, s. 222.

⁶⁷ Ze všeho, co o P. Ú. a jeho členech víme, můžeme předpokládat, že mezi ty, kteří prosazovali aktivní a manifestační přístup, patřili Ferdinand Richter a Bohumil Laušman (který byl ostatně blízký Petičnímu výboru Věrní zůstaneme coby sociálně demokratické odbojové platformě), naopak mezi skeptiky kromě Feierabenda, který celou situaci zachytil ve svých pamětech, patřil jistě také Ladislav Rašín.

⁶⁸ KLÍMA, in: JANEČEK, 1969, s. 152.

⁶⁹ DRTINA, 1991, s. 450.

⁷⁰ ABS, Německé soudy v Říši, 141-186-1.

⁷¹ FEIERABEND, 1994, s. 217-218.

Vladimír Grégr nebezpečí viděl zejména ve skupině Benešových přátel. Počet lidí, kteří byli na P. Ú. napojeni skrze Rašína a Nečase, se stále rozrůstal a někteří z nich dostávali výrazně více informací než měli. Situaci příliš nepomohl ani Edvard Beneš, který v rozhlasovém vysílání ujišťoval posluchače, že již před svým odjezdem připravil se spolupracovníky půdu pro odbojovou činnost. Hlavní vinu na porušování konspiračních zásad ale zřejmě mělo okolí kancléře Šámala (spíše než Šámal samotný), které si počínalo značně nezodpovědně, když se romanticky obracelo k časům Maffie.^{72,73}

„Neprozradil-li nás Richter, zcela jistě tak učiní okolí Šámalovo,“ stěžoval si Rašín Ladislavu Feierabendovi, „*Dámy z pražské společnosti si vypravují při kafičku o P. Ú. a znají jména všech jeho účastníků.*“⁷⁴ Podobně mluvil i na schůzi v Kotrbově tiskárně: „*Kdyby znali jen mé jméno, moc bych se nedivil, ale ony znají například též Procházku, a to plným jménem.*“⁷⁵ Nato navrhl, podporován Vladimírem Klecandou, aby P. Ú. ukončilo činnost, neboť již musí počítat s likvidací. Adolf Procházka vyzve Rašína, aby vybral za každého člena P. Ú. nového náhradníka – a jména dotyčných, aby znal jen on.^{76,77}

Smyčka se skutečně utahovala. Lidé v Žitné údajně zastavovali Ladislava na ulici a ptali se, jak je možné, že ještě nebyl zatčen, když tolik jiných již zatčeno bylo.⁷⁸

Během listopadu nastala krize – údajně kvůli autohavárii Richtera řidiče, u kterého byly nalezeny inkriminující dokumenty, přišlo gestapo na stopu Ferdinanda Richtera. A od Richtera vedla vlákna pavučiny do Politického ústředí, do Obrany národa a Moravského zemského výboru, a k mnoha, příliš mnoha dalším...⁷⁹

⁷² ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 5., inv. č. 83.

⁷³ Téměř jisté je, že vznikl i jakýsi seznam spolupracovníků. Podle některých pocházel od Emila Schneebergera a padl do rukou gestapu, podle jiných ho sepsal Jaroslav Cebe a donesl ho generálnímu tajemníku P. Ú. Klecandovi, který ovšem pochopitelně žádný seznam nepotřeboval a radost z něj neměl.

⁷⁴ FEIERABEND, 1994, s. 244.

⁷⁵ Adolf Procházka byl sice delegátem strany lidové v P. Ú., byl však tehdy politicky i veřejně málo známý.

⁷⁶ FEIERABEND, 1994, s. 425.

⁷⁷ Např. náhradníkem za národní demokraty vybere Rašín Vlastimila Klímu, se kterým se z důvodu utajení v roce 1939 prakticky nestýkal. Klíma s Benešovou skupinou udržoval kontakt skrze Drtinu a Pešla.

⁷⁸ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 350.

⁷⁹ Abychom nebyli k Richterovi nespravedliví, je nutno uvést, že nebyl zodpovědný za zkázu Schmoranzovy skupiny, jak se někdy uvádí, neboť její členové byli pozatýkáni dlouho před Richterem. Navíc obavy v P. Ú. vzbudilo už zatčení a kruté výsledky právníka Zdeňka Thona, který byl do podzemní práce zapojen, a také zvěsti o gestapáckém diagramu, kde figurovala Drtina-Jína Gruppe (viz obrazová příloha). Katastrofou ovšem byl důkazní materiál a také úplné doznání, které se v Richtrově osobě gestapu dostalo do rukou.

Zatčení

Když byl 22. listopadu gestapem zatčen Ferdinand Richter, byly u něj nalezeny poznámky, které si psal během schůzky v Kratochvílově bytě o čtyři dny dříve. Byly nešifrované. Richter byl vězněn a vyslýchán v brněnském Špilberku, odkud se mu podařilo poslat moták s varováním Rašínovi a Bohumilu Laušmanovi (byli bezprostředně ohroženi coby ti, jejichž promluvy u Kratochvíla si Richter poznamenal). Moták se nejprve dostal do brněnské redakce Lidových novin, odtud do Prahy, kde byl tlumočen Rašínovi.

Ladislav poslal Marii Rašínovou, aby vyličila situaci Prokopu Drtinovi, sám si sbalil nejnnutnější věci na cestu. Sešel se s Drtinou na Uralském náměstí, ten ho odvedl na již sjednanou schůzku, kterou měl s Janem Jínou.⁸⁰ Jína souhlasil, že Rašínovi poskytne úkryt ve své vile v Lázních Bělohrad. Rašín zde pobýval asi týden. Poté ale přišla do Bělohradu zpráva o úrazu Marie Rašínové, kterou srazila tramvaj a utrpěla vážný otřes mozku.⁸¹ Z obavy o zdraví milované ženy, ale i z toho důvodu, že Marie byla zasvěcena do odbojové činnosti a byla v ohrožení, že by o ní mohla v horečce něco prozradit, se Ladislav vrací do Prahy. Zařizuje převoz Marie z německé kliniky na českou. Poté ovšem v Praze zůstává.

K překvapení některých kolegů se 5. prosince dostaví na schůzku P. Ú. ve vinárně Morava v Hyberské ulici. Přesvědčí také přítomného Bohumila Laušmana, který stejně jako dříve bral situaci na lehkou váhu, že nebezpečí je zcela reálné a je na místě se „ponořit“ a nejlépe emigrovat.⁸² Obdobně varuje i Ladislava Feierabenda.⁸³ Sám však odjezd odkládá.

Večer 12. prosince se naposledy setkává s Vlastimilem Klímou a Janem Ebertem – na riskantní, čistě přátelské schůzce ve smíchovské restauraci U Holubů. Klíma je Rašínovým prodléváním v Praze velmi znepokojen. „*Hledají-li tě skutečně, musíš zmizet. Jiná cesta není.*“ Nabádá ho, že ani nocleh v tchánově bytě v Dejvicích není dost bezpečný. „*Vidím ho v mysli ještě dnes, jak v mlhavém večeru nasedá do taxíku k cestě do Dejvic. Viděl jsem ho tenkrát naposled.*“⁸⁴

Události 13. prosince bývají popisovány různě, více či méně románově přikreslovány nebo naopak zamlžovány.

⁸⁰ DRTINA, 1991, s. 458.

⁸¹ JÍNOVÁ, 2016, s. 61.

⁸² HORÁK, 2012, s. 48-49.

⁸³ FEIERABEND, 1994, s. 244.

⁸⁴ KLÍMA, 2017, s. 222.

Sám Rašín ve svém prvním deníkovém zápisu podává vysvětlení, že byl navštívit manželku v nemocnici a poté ještě musel dokončit práci ve své advokátní kanceláři v Žitné ulici, což ale musíme brát (jako i jiné záznamy z období pankráckého věznění) jako verzi pro nezvaného čtenáře jeho deníku. Jeho přátelé se většinou shodují v tom, že Rašín se šel do Žitné rozloučit s matkou a dětmi a vyzvednout si peníze pro cestu za hranice.

Byt v Žitné byl hlídán členy odboje. Ti situaci vyhodnotili jako bezpečnou, v bytě ani v kanceláři nezjistili nic podezřelého.⁸⁵ Rašín se tedy vypravil do bytu. Karla Rašínová ho nabádá, aby byl opatrný a zmizel z domu co nejrychleji. „*Já už jdu, maminko! Jdu se jen s tebou rozloučit, jen se zastavím dole v kanceláři a pak hned odjíždím.*“⁸⁶

Podle jedné z verzí v kanceláři Rašína zastihl mladý právník, který ho zdržel dlouhým a nedůležitým hovorem. Můžeme jen hádat (pokud k tomuto hovoru skutečně došlo), zda šlo o konfidenta gestapa, který Rašína zdržel záměrně, či šlo o shodu náhod. V každém případě ale šlo o zdržení fatální.

„*Bylo asi půl páté odpoledne, když se otevřely dveře a vstoupili dva mladíci. Byl jsem právě na cestě ze svého pokoje do hlavní kanceláře. Obrátil jsem se na ně s otázkou, co si přejí, jeden z nich odpověděl, že chtějí mluvit s dr. Rašínem. Na moji odpověď, že já jsem dr. Rašín, představili se jako tajná státní policie, povytáhli z kapsy jakési medailonky, jimiž se legitimovali, a vyzvali mne, abych šel s nimi. Otázal jsem se, zda mohu něco dodiktovat, nedovolili, zeptal jsem se, zda si mohu vzít v bytě kabát a klobouk, ani to nedovolili. Místo toho mne upozornili, že kdybych se pokusil o útěk, budou střílet.*“⁸⁷ Těmito slovy začínají Rašínovy válečné deníky, a také pětileté věznění, které se mu stalo osudným.

⁸⁵ Svobodné slovo. Roč. 1, č. 85, 21. 8. (1945), s. 1.

⁸⁶ DRTINA, 1991, s. 462.

⁸⁷ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, deníky.

Cesta temnotou (1939-1945)

Zpráva o zatčení Ladislava Rašína se díky zaměstnanci jeho advokátní kanceláře Krtičkovi okamžitě rozšířila odbojovým hnutím. Zatčení Rašína a o pár hodin později také Ivana Herbena vedlo k tomu, že se většina představitelů P. Ú. rozhodla pro bezodkladnou emigraci. Na konci prosince 1939 a v lednu 1940 se přechod přes hranice zdařil Nečasovi, manželům Drtinovým spolu s Klecandou, Laušmanovi i Procházkovi. Díky kontaktům Vladimíra Grégra unikl na poslední chvíli z Protektorátu také Ladislav Feierabend.

Zatím, večer 13. prosince, absolvoval Rašín po několika hodinách čekání první výslech v Petschkově paláci, a byl odeslán do pankrácké věznice. Byla u něj provedena osobní prohlídka, při které mu byl kromě pasu zabaven také svazek klíčů, na kterém byl bohužel i klíč od trezoru v Živnobance – trezor je následně vybiten gestapem.⁸⁸ Tajná policie také provede ještě téhož večera prohlídku bytu v Žitné, při které zřejmě došlo i na zabavování potravin. Karla Rašínová se proti počínání příslušníků gestapa měla ohradit slovy, že snad přišli kvůli zatčení jejího syna, a ne aby kradli dětem čokoládu.⁸⁹

Pankrác

„Jsem v podivném duševním stavu úplné letargie a lhostejnosti, tělesné i duševní ochablosti. Celý den jsem prodrímal,“⁹⁰ popisuje první den po svém zatčení Ladislav Rašín. Střídají se výslechy v Petschkově paláci a nekonečné dny plné nuceného nicnedělání.

Rašín je jako příslušník vyšší třídy konfrontován s propadem životní úrovně: *„Jídlo, které tu dostávám, nemohu pozřít. S velkým sebezapřením sním několik soust, ostatní vyleju.“* Stejně tak pociťuje *nedostatek čistoty, která se lehce může změnit ve špínu: „Dostávám třikrát denně malý džbánec (něco přes ¾ litru) vody, která má vystačiti k pití, mytí nádobí a mytí. Jsem neholený, ve dne i v noci jsem v tomtéž prádle.“⁹¹*

⁸⁸ Rašín po letech hodnotí s nadhledem, že jeden milion prohrál na burze a o druhý ho připravilo gestapo. Finanční situaci rodiny zhorší také neochota Rašínova společníka dr. Žáčka podělit se s Marií Rašínovou o výděly kanceláře.

⁸⁹ DRÁBEK, 1991, s. 48.

⁹⁰ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, deníky.

⁹¹ Zajímavé je srovnání s prvoválečnými zápisky Aloise Rašína: *„Neklesnout do špíny... nepodat se, neseštopit na nižší stupeň kultury, to je ten strašný zápas, který inteligentní člověk prodělává ve vězení.“* Viz RAŠÍN, 1994, s. 174.

Pokud jde o výslechy, měl Rašín jisté štěstí v neštěstí – gestapo se zřejmě domnívalo, že už prakticky vše důležité vymlátilo na Špilberku z Ferdinanda Richtera a neuchýlilo se podle naprosté většiny zdrojů k fyzickému násilí.⁹² Hrál s Rašínem válku nervů a konfrontací s již zjištěnými informacemi a psychický nátlak činilo především povolením či odepřením kontaktu s rodinou.⁹³ Rašín podotýká, že *celkem výslechy probíhaly klidně, někdy za křiku a také pohrůžek.*

Jak již bylo řečeno v úvodu, Rašín si byl velmi dobře vědom, že jeho deník může být kdykoliv čten – snad právě za tím účelem mu bylo dovoleno psát. Zápisky proto formuluje velmi opatrně, např. zaznamenává, že se ho gestapo vyptávalo na kontakty s Drtinou, o těch ale mluví jako o mládeneckých večírcích. Této verze se bude držet i při obhajobě před soudem v roce 1941.⁹⁴ Když se ptají na Klecandu, mluví o generálovi, a ne stejnojmenném členovi P. Ú. Občas za hranou naivitou nelze přehlédnout výsměšný osten, jako když byl komisařem Pfitschem vyzván, aby chronologicky popsal všechny podrobnosti: *„Působí mně to někdy obtíže, poněvadž jsem nikdy nevynikal zvláštní paměti pro podrobnosti a zejména pro věci, kterým jsem nepřikládal zvláštní důležitosti.“* Také o příslušnících gestapa píše v nejlepším, jako o milých, vstřícných lidech. Realita byla samozřejmě jiná.

O své situaci si nedělal iluze. Ivanu Herbenovi měl možnost pogratulovat, že gestapo v jeho věci tápe, sám však tušil, že jemu samotnému jde o krk. *„Mám dojem, že hlavu nezachráním. V nejlepším případě doživotní žalář.“*⁹⁵

Rychle se naučí, že vězeňská šeptanda, která doufala v amnestii při každé vhodné příležitosti (nový rok, vznik protektorátu, Hitlerovy narozeniny), se více řídí citem než zdravým úsudkem. Snaží se přimět také Marii Rašínovou, aby si nedělala zbytečné naděje, zdá se ale, že ta se upínala ke každému světlému bodu v temnotě. Není se jí jistě co divit – krátce po manželově zatčení, které si kladla za vinu, jí zemřel otec, ona sama se zotavovala z úrazu a navíc měla doma dvě malé děti – psychické síly jistě vypínala do krajnosti.

V zápiscích dominují výjevy z Petschkova paláce, kde kromě stresujícího čekání a konfrontací s Pfitschem a jeho kolegy popisuje Ladislav také chvíle radostného shledání s manželkou, matkou a často také se synkem. Od začátku je Marii dovoleno nosit na návštěvy jídlo

⁹² Tuto verzi potvrzuje i skutečnost, že v deníku popsal fyzické napadení od dozorce na Pankráci a opakovaně také „obvyklý způsob poučení“, kterým se dávalo vězňům najevo, jak to na Pankráci chodí – tématu násilí se tedy zřejmě nevyhýbal.

⁹³ Svobodné slovo. Roč. 1, č. 85, 21. 8. (1945), s. 1

⁹⁴ ANM Vlastimil Klíma, k. č. 5, inv. č. 26.

⁹⁵ Svobodné slovo. Roč. 1, č. 85, 21. 8. (1945), s. 1

(„Maminka s Malenkou připravily opravdu hody, přinesly přibory a talíře, a dokonce v termosce teplou polévku a kávu.“) a setkání se nesla ve značně uvolněném duchu, kdy Rašínovi ve Pfitschově kanceláři např. poslouchali v rádiu zprávy o obsazení Dánska a Norska v dubnu 1940.

Druhým velkým tématem se pak stává bezútěšná nekonečnost dnů: *Nesmíme číst, nesmíme nic dělat. Celý den jsem seděl, díval se do zdi nebo oknem do nebe, přemýšlel a vzpomínal... V zásuvce stolku našel jsem hned po svém zatčení Lidové listy z 5. listopadu. Čtu je zepředu dozadu a zezadu dopředu, přečetl jsem je asi padesátkrát, jen abych ubil čas. ...Po procházce i po obědě snažím se spát, abych čas zaspal, procházím se po cele, pozoruji holuby, kteří se slétají v hejnech na mé okno, kde je krmím zbytky potravy. Procházím se po cele – pět kroků tam, pět kroků zpět – až do omrzení... Z chleba jsem si udělal tři kostky, a často nekonečně dlouho házím kostkami. S vytrvalostí lepší věci hodnou považuji stále ještě třináctku za šťastné číslo a tak házím kostkami na to, jaký bude den, dostanu-li dopis, dostanu-li brzy návštěvu atd. Vyjde-li několik třináctek, jsem spokojen a za nějaký čas tuto „hru“ opakuji... Jediné vyrušení z této jednotvárnosti je holení, vždy v pondělí a ve čtvrtek, kdy si také mohu na chodbě natočiti horkou vodu do umyvadla a pořádně se umýt, koupání jednou za čtrnáct dní, vždy ve čtvrtek, zubní lékař vždy ve středu, a hlavně prádlo z domova, jednou za čtrnáct dní ve čtvrtek, v týdnu, kdy není koupání. Tento kufřík prádla, který sem Malenka sama nosí, jest také jediným duševním poutem, které mě spojuje s domovem.“⁹⁶*

Alt Moabit

Rašínův pobyt na Pankráci končí v červnu 1940. 4. června obdrží zprávu o zatčení a 12. června večer je mu oznámeno, že je zařazen do ranního transportu do Drážďan. Při transportu jsou vyčleněni Rašín, Šámal, Richter a Cebe, a aby nedocházelo mezi nimi ke komunikaci, je každý posazen do jiného oddělení vagonu.⁹⁷ Rašín se setkává s Kratochvílem a s vězeňským transportem z Pardubic – seznámí se s několika vojáky, členy Obrany národa, kteří budou později popraveni ve věznici Plötzensee.

V drážďanském vězení v Mathildenstrasse je překvapen uvolněnými poměry a slušným chováním k vězňům. „A tak po tomto vlídném a překvapivém uvítání jsem po dlouhé době

⁹⁶ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, deníky.

⁹⁷ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 349.

poprvé volně vydechl. Je tu zcela jiné ovzduší než v Praze,“ komentuje situaci ve svých zápiscích.

Na drážďanském vězení oceňuje především procházky v zahradě plné květin, přístup k novinám (které referují o porážce Francie) a k literatuře, ale také drobnou práci (přišívání knoflíků), která mu tolik chyběla v Praze. Naopak celou hodnotí jako špinavou a plnou štěnic. Strava je méně vydatná než v Praze a vězni mají hlad.

V Drážďanech nicméně pobude jen do 21. června, kdy je zařazen spolu se svými společníky do transportu do Berlína. Úmornou cestu stráví v cele pro dva se třemi dalšími lidmi. *„Venkovan [v kožichu] kouří dýmku, muž z Vídně vyhrabává z kapes různé vajgly a balí je do kornoutku z novinového papíru a toto svinstvo kouří, při tom si stále zouvá boty, které prý ho tlačí. Při tom vedro, zkrátka atmosféra k nepopsání.*“⁹⁸ V Berlíně se nechá kancléř Šámal slyšet, že on sám se svobody již nedožije, ale jeho mladší přátelé snad ano.⁹⁹

Berlín přivítá Rašína leteckým poplachem. Při vstupní proceduře ve vězení Alt Moabit jsou vězni zváženi: *„k mému ustrnutí jsem zjistil, že vážím pouhých 62 ½ kg.*“ Vězeň dostane erární oblečení (hrubé ponožky, tlustá bavlněná košile, modrý silný kapesník a modře drobně kostkovaný šátek na krk – jinak jsou mu ponechány civilní šaty) a ložní prádlo (prostěradlo, povlak na přikrývku, povlak na polštář, ručník, utěrka), načež je odveden do přidělené cely.

V příštích týdnech se seznamuje s poměry ve věznici, kde stráví příští rok a půl. Popisuje denní režim, prostředí věznice, celu, komplikovaný systém žádanek, problémy s vydáváním balíků i tiskovin.

Čas tráví četbou knih a novin a učením se němčiny. Píše první dopisy Malence. 5. července absolvuje první lékařskou prohlídku, která se odehraje na chodbě, přídatky k jídlu jsou zamítnuty. Naopak zubní ordinaci ve srovnání s primitivní ordinací na Pankráci hodnotí jako moderní a dobře vybavenou. Při druhé prohlídce už jsou po intervencích rodiny přídatky k jídlu povoleny a je udělán rentgen plic, který potvrdí dříve prodělanou tuberkulózu.

Dvůr se vzrostlými lípami v Rašínovi probouzí vzpomínky na pobyt v Benešově mlýně v létě 1939: *„Jaký to byl krásný, šťastný a spokojený život s Malenkou a dětmi. Ani jsem si vši té krásy a toho štěstí nebyl dost vědom a nedovedl si jich dost vážiti... Jak ten čas utíká. Ale jen při*

⁹⁸ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, deníky.

⁹⁹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 341.

pohledu na zpět. Zdá se mně téměř neuvěřitelné, že brzy budu sedm měsíců z domova. Při pohledu dopředu se ovšem čas stále nekonečně vleče.“

Poměry v německých věznicích hodnotí jednoznačně: „*V Praze jsem se toho bál, ale nyní shledávám, že je zde vše lepší než v Praze. Jen stesk je větší a pocit opuštěnosti v cizině... Čas zde lépe utíká, poněvadž mám zaměstnání a vím také, co se děje ve světě.*“

13. července dostává práci: z adresáře přepisuje adresy na prospekty říšské loterie. Práce, kterou v Praze postrádal, ho brzy omrzí svou monotónností. Do 14. září napíše 15 632 adres. Po 20. září je mu pak dána nová práce – nejprve lepení pytlíků („*Lepím pytlíky z průhledného papíru. Je to lepkavá práce, a tak si připadám jako pravý trestanec...*“), později přišívání knoflíků na vojenské pláště. Snaha vyhnout se práci je zamítnuta s tím, že je přeci ve vězení ubytován a stravován. „*Můj Bože, jak rád bych ušetřil německého eráru výlohy za mé ubytování a stravu, a místo toho bydlel a jedl doma!*“ komentuje situaci. Posléze je ale s přišíváním knoflíků vcelku spokojen a oblíbí si jej více než přepisování adres. Oficiálně byla práce placena, byly z ní ovšem strhávány výlohy za pobyt ve vězení: „*Dozorce mně oznámil, že můj výdělek činí 1 marku a že si mohu něco objednat z kantýny. Půjde-li to tak dále, bude ze mne boháč, minulý měsíc jsem vydělal 50 feníků, nyní 1 marku. Báječné!*“

Suchý humor vstupuje i do korespondence s manželkou: „*Ladůškovi vzkazuji, že sice nemám jídelnu, nýbrž jenom ložnici s postelí a s takovou mříží v okně, jakou má také on ve svém pokoji.*“¹⁰⁰

Opakovaně si stěžuje na knihy, které dostává z knihovny, největším odsudkem je záznam z 9. listopadu 1940: „*Škoda papíru a škoda slov na kritiku. To, co dostávám ze zdejší knihovny, je opravdu neuvěřitelně ubohé. Což nejsou v německé literatuře lepší díla? Člověk trpí hladem nejen fyzickým, ale i duševním, a celý den šije knoflíky a večer čte knihy, ze kterých blbne pomalu, ale jistě.*“ Kromě „zábavné“ literatury čte také klasiky třetí říše – Hitlera, Goebbelse, Ribbentropa – které použije při své obhajobě.¹⁰¹ Z knihovny obdrží Berliner illustrierte Zeitung z roku 1938 a prohlíží si fotografie z Runcimanovy mise a záboru Sudet: „*...Je to všechno tak dávno, že se zdá, jakoby to ani nebyla pravda.*“

Od poloviny srpna ztrpčuje Rašínovi pobyt na cele nepřetržitě běžící motor na dvoře a štěkot hlídacích psů (obojí se silným dopadem na psychiku), stejně jako stále častější letecké poplachy. 7. září je při náletu zasažena budova věznice: „*Na věznici dopadly celkem čtyři*

¹⁰⁰ ANM Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 30.

¹⁰¹ ANM Vlastimil Klíma, karton č. 5, inv. č. 26.

bomby. Zasaženo bylo křídlo C, kde zahynul německý strážmistr, soudní budova, dvůr věznic a ženské oddělení, kde se rozšířil požár. Noční chaos pokračuje i druhý den: Ráno je z venku cítit pach spáleniště. Ve věznici je zmatek. Ráno nedostali jsme žádnou vodu – voda neteče. Také vidličku a nůž jsme nedostali, procházka odpadla, noviny nepřišly.“

Popisuje vrcholně znepokojivé pocity při anglické palbě světelnou municí, a ještě více při svištění padajících bomb. *„Člověk má dojem, že mu bomba musí spadnouti přímo na hlavu.“* Četnost náletů vystihuje krátká poznámka z 23. října: *„V noci klid. Jinak nic zvláštního.“*

„Na procházce byli jsme poučeni, že při poplachu se máme úplně obléci a dáti si na hlavu deku na ochranu proti střepinám (!).“ Toto absurdní nařízení ovšem nedodržuje: *„V noci opět poplach a bombardování, ale jsem tak ospalý, že zůstávám ležet a jen v polospánku slyším detonace, tentokrát dosti vzdálené. Šaty mne stejně neuchrání a jest lhostejno, je-li někdo zasažen v šatech nebo v pyžamu. Nezbyvá, než odevzdati se do vůle Boží a věřiti v Boží ochranu, nemůžeme-li se ochránit před nebezpečím sami.“*

Další velký letecký útok je podniknut během druhé návštěvy Rašínových v Berlíně. Při této návštěvě dojde mezi manželi k dojemné výměně: *„Má drahá holčička mně přinesla růže, které ale bohužel jsem si nesměl vzít s sebou, a tak je Malenka vzala opět v opatrování. Také kufr s prádlem přinesla a knihy. Já jí mohl dát jen jeden pytlík, který jsem vlastnoručně vyrobil, knoflík a úlomek granátu.“*

Na konci října přichází zima, která se ohlásí nejen sněžením, ale také nedostatkem. Z kantýny již nelze nic objednat. Kouření je nejprve zakázáno v pracovní době, poté všeobecně, pracovní doba je rozšířena o dvě hodiny, naopak světlo se večer zhasíná dříve. O Vánocích nebude povoleno přijetí balíku s potravinami. *„A tak jedna výhoda vyšetřovací vazby po druhé odpadá, až nám zbyde jen přišívání knoflíků.“*

V prosinci upadá Ladislav do depresivních stavů, pociťuje silněji vzdálenost od domova, zajímá se o možnosti poslání zvláštních dopisů domů, popisuje vánoční výzdobu věznic, a nakonec i vlastní prožití svátků: *„V ústřední hale září vánoční stromček, který vidíme cestou na procházky. S přáteli a známými vyměňujeme posunky blahopřání... Z jedné pohlednice vystříhal jsem vánoční stromek a postavil si jej na stůl a pod něj narovnal dárky: Malenčin a maminčin dopis, fotografii dětí a Malenky, poslední dva bonbony od Bergra a táfličku čokolády, a ve vzpomínkách na domov trávil jsem Štědrý den. Četl jsem zajímavou knihu... občas zrak zabloudil na fotografii dětí a Malenky, myšlenky ubíhaly k domovu a každou hodinu jsem si*

představoval, co asi doma dělají. A když v 7 hod. ozval se zvonec, hlásící nám konec dne, připil jsem mým drahým skleničkou vody na šťastnou, brzkou shledanou.“

Po svátcích přichází 18. výročí atentátu na Aloise Rašína: *V těchto dnech vyjde snad tatkův vrah na svobodu. Je to ironie osudu: jeho syn v žaláři, jeho vrah na svobodě!* Josef Šoupal byl ovšem propuštěn až o rok později, 3. února 1942.¹⁰² Na konci ledna si Rašín připomíná úmrtí své první ženy: *Mnoho myšlenek honí se hlavou. Snad toto vše je trest Boží.*

A dál se čas, den za dnem a týden za týdnem, dělí mezi čekání na dopisy a návštěvy, novinové zprávy o politických a vojenských poměrech v Evropě, žádosti o sodu proti pálení žáhy a občasně letecké poplachy. Pomalu přichází jaro.

Haserickova akce

18. března 1941 se mezi spoluvězni rozšíří zpráva, že zemřel Přemysl Šámal, v dopise to pak potvrzuje Karla Rašínová. Někdejší kancléř trpěl onemocněním ledvin – ovšem ještě více zcela nedostatečnou lékařskou pomocí.¹⁰³ Když už bylo jasné, že se blíží konec, dalo ho gestapo převést do soukromého berlínského sanatoria, kde 9. března zemřel.¹⁰⁴

Zde můžeme uvést na scénu fascinující postavu Felixe Hasericka. Přestože byl jeho příběh zdokumentován,¹⁰⁵ určitě stojí za to ho zde představit a v některých bodech upřesnit.

Haserick (nar. 1879) v Alt Moabitu zastával funkci sekretáře vyšetřujícího soudce. Jako takový byl přítomen návštěvám a jeho úkolem bylo dohlédnout, aby se hovor mezi vězni a jejich rodinami odehrával výhradně německy a mluvilo se pouze o povolených věcech. Zorka Černá, právnička a neteř Šámalových, popisuje Hasericka jako nepatrného šedivého človíčka.¹⁰⁶ Nebyl nijak nevládný, ale komisi vstupoval do hovoru, jakmile zazněla čeština, čímž vězňům a jejich rodinám návštěvy značně ztěžoval. Na druhou stranu dovoľoval sníst přinesené jídlo, jak potvrzují Ladislavovy deníky. Byl vytipován Zorkou Černou a Marií Rašínovou k možné spolupráci, snahy o nějaké naklonění si přísného úředníka ale vyznívaly naprázdno. Aša Jínová slavila větší úspěch s bonboniérou, do které schovala 50 říšských marek.

¹⁰² Krom trestu za vraždu Aloise Rašína si totiž odpykával ještě kázeňské prohřešky. Viz Lidové noviny, 7.2.1942.

¹⁰³ ČERNÁ, 1970, s. 57.

¹⁰⁴ Národní listy, 13.3.1941.

¹⁰⁵ Na popud Evropské Nadace R.M.R. ho zpracovala Ivana Koutská. Viz *Vrchní sekretář vyšetřujícího soudce Felix Adolf Haserick a Čeští političtí vězňové v Alt Moabit v letech 1941–1943*, dostupné online:

<http://www.rilke.cz/felix.htm>

¹⁰⁶ ČERNÁ, 1970, s. 56.

Byl to František Jedlička,¹⁰⁷ ředitel Oděvního družstva v Brně – a blízký přítel Ferdinanda Richtera, kdo se zaměřil na získání Hasericka pro pomoc českým vězňům. Jedličkovi se na konci roku 1940 podařilo vypátrat ochrnutou manželku Felixe Hasericka a bez jeho vědomí ji navštívil. Zjistil od ní, že Haserick ani ona nemají tušení, že Češi v Moabitu jsou političtí vězni – považovali je za kriminálníky. Paní Hasericková na Jedličkovu prosbu (a nakloněna pozornostmi, které ji přinesl) vysvětlila svému muži, jak se věci ve skutečnosti mají. Při příští návštěvě Haserick dovolil, aby Richter pouze pod dozorem Zorky Černé snědl přinesené jídlo. *„Na jídlo se lačně vrhl, ale velmi nedůvěřivě se na mne díval. Měla jsem dojem, že patrně byl při výsleších hrozně týrán, a proto, jak sám říkal, toužil v Moabitu jen po klidu a pokoji,“* vzpomínala po letech.

Haserick byl svědkem Šámalova skomírání v sanatoriu, kde měl hlídat, aby Šámal s nikým nemluvil. Teprve když Šámal upadl do bezvědomí, směla ho navštívit rodina. Předal rodině Šámalův zápisník z vězení, do kterého někdejší kancléř zapsal: *„zase žádný lék, zase žádné teplé obvazy.“*

Zorka Černá vzpomíná, jak se v Berlíně chtěla zúčastnit pohřbu, ale její teta Pavla Šámalová to odmítla: *„Budeme tam jen my, děti a já. A Gestapáci. Ty si jdi do Moabitu, živi tě tam potřebují.“* V zoufalství šla do květinářství a objednala kytici červenobílých karafiátů. *„Nevěděla jsem, že Gestapo zakázalo jiné květy než bílé a zřízenci to také nevěděli, a tak položili květy na rakev. Tak si vzal do hrobu alespoň symbol českého praporu.“¹⁰⁸*

Události z března 1941 rozeběhly naplno proměnu šedivého úředníka Felixe Hasericka. Jedlička s Černou sestavili seznam vězňů, na kterých jim obzvláště záleží, a mezi ně byla pravidelně rozdělována potravinová výpomoc, kterou přivezla vždy některá z žen mající cestu do Berlína.

Haserick vycházel českým vězňům vstříc ve všem, co bylo možné zorganizovat. Tolik zapovídané rozhovory mezi vězni vzájemně i s jejich rodinami nechával volně běžet, svolával vězně, aby se před přelíčením poradili.

Na pohoštění k Haserickovi chodili především Ferdinand Richter, Jan Jína, Zdeněk Mejstřík a samozřejmě i Ladislav Rašín, kterého Zorka, kamarádka Rašínových z dětství, označuje za

¹⁰⁷ František Jedlička (1892-?), člen Československé strany národně socialistické. Byl spolupracovníkem generála Luži a člen odbojové skupiny Rada tří (R3). V roce 1944 byl zatčen a mučen gestapem. Jen se štěstím přežil pochod smrti. Po válce byl poslancem Prozatímního národního shromáždění, kde byl delegátem za Ústřední radu družstev.

¹⁰⁸ ČERNÁ, 1970, s. 58.

„nejvýznačnějšího strážníka“. Poznámky v deníku, velmi opatrně formulované, nalézáme od 31. března až do 12. prosince 1941, tedy do konce Rašínova pobytu v alt-moabitské věznici.

Potravinová výpomoc značně zaměstnávala manželky vězňů. Navzdory přidělovému systému a finančním problémům rodin, jejichž živitel byl ve vězení, bylo třeba zajistit dostatek potravin pro Moabit. Porady probíhaly v bytě Karly Rašínové, která se ale tehdy dostala do problémů s gestapem, protože pomáhala židovským přátelům ukrývat cennosti. Výpovědi zatčených přátel proti své osobě odmítla s tím, že byly násilím vynuceny. Po důkladné domovní prohlídce byla propuštěna, protože jí nebylo nic prokázáno.¹⁰⁹

Lví podíl měl na zásobovací akci ředitel Jedlička, který získával potraviny od venkovanů v okolí Brna. Díky svému kontaktu na brněnském gestapu¹¹⁰ získal trvalou propustku opravňující k cestám po Říši. Aša Jínová obdobně získávala materiální pomoc od známých v okolí Bělohradu.¹¹¹

Do zásobování se plnou měrou zapojil i syn Přemysla Šámala a švagr Jaroslava Cebeho, prof. Jaromír Šámal. Finančně podporoval také útoky letců do zahraničí a další akce českého odboje. Byl popraven za heydrichiády v červnu 1942.¹¹²

Velkým úspěchem bylo navázání spojení s americkou ambasádou v Berlíně. Diplomat Samuel Woods měl za manželku Češku – která se, shodou okolností, od dětství znala se Zorkou Černou. Ambasáda se zapojila do zásobovací akce: „*Ráno před návštěvou v Moabitu zastavila jsem se u Woodsů. Sam měl na dlouhém stole v kuchyni rozloženo plno konserv masových, másla a jiných lahůdek, v Praze už tehdy úplně nedosažitelných, a opásán zástěrou sám krájel chléb a připravoval sandwiche.*“¹¹³ Kromě potravinové pomoci Woodsovi také předávali do Londýna zprávy od dam Rašínových o situaci v českém odboji.¹¹⁴ Činnost Woodsových byla nuceně ukončena v prosinci 1941. Byli totiž zapojeni i do dalších protinacistických akcí a těsně před vstupem USA do války se dostali do hledáčku gestapa. Ochránil je pouze jejich diplomatický statut. I tak strávili půl roku v detenčním táboře, než byli v roce 1942 z Německa propuštěni.

¹⁰⁹ ČERNÁ, 1970, s. 62.

¹¹⁰ Zřejmě Karl Franz Prudky (1901-1949).

¹¹¹ JÍNOVÁ, 2016, s. 157.

¹¹² Zajímavý je i osud dalších členů Šámalovy rodiny: Jaromírova žena Milada prošla několika koncentračními tábory, děti byly dány na převýchovu do německé rodiny Wiessových. Jejich němečtí vychovatelé ale ještě za války kontaktovali rodiče Milady Šámalové, a po válce se děti vrátily k matce. S „tetou a strýčkem“ v Německu udržovali celoživotní kontakt.

¹¹³ ČERNÁ, 1970, s. 65.

¹¹⁴ Zorka Černá také předala Woodsovým zápisky Jaroslava Cebeho z Alt Moabitu, které pak z většiny putovaly k prezidentu Benešovi do Londýna. Viz CEBE, 1946, předmluva.

Ve stejné době se ovšem objevuje na scéně berlínská Češka paní Anna Tomková. Coby tlumočnice a členka vlasteneckých spolků se dozvěděla o krajanech v Moabitu a ze zásob, které jí byly posílány z Čech, vařila a pekla ve svém bytě, a ještě teplé jídlo nosila do nedalekého vězení.¹¹⁵ Ladislav Rašín, Richter i Cebe byli v té době již po odsouzení k smrti ve vězení Plötzensee, potravinová výpomoc ovšem pokračovala pro nově příchozí zástupy vězňů. Žaloba mluví o několika desítkách lidí, které přísun potravin vzpružil v náročném období fyzicky i psychicky. Největším oblíbencem paní Tomkové se stal architekt Vladimír Grégr – i on byl ale v roce 1942 odsouzen k smrti. Jedlička byl varován, že je gestapo Haserickovi na stopě. Zorka Černá jela varování do Moabitu vyřídit a stala se svědkem hostiny, během které stály na stolech mísy masa a knedlíků, manželky vězňů chodily kolem stolu a obsluhovaly, skříně byly plné balíčků s jídlem. Haserick na varování nic nedal. Krátce poté, dne 11. 3. 1943 byli Haserick i paní Tomková zatčeni. Vyšetřování bylo pro německé úřady šokující – neambiciózní úředník a dvaasedesátiletá vdova podnikli osobní vzpouru proti Třetí říši. Haserick, který si od českých vězňů vysloužil přezdívku „dobrý strýček“ jako důvod svého jednání udal soucit. Byl odsouzen za velezradu a zpronevěru a 30. května 1944 popraven, Anna Tomková zemřela při náletu na věznici v Nordhausenu nedaleko Lipska.^{116, 117}

Jak jde čas

S ubíhajícími týdny a měsíci sleduje Rašín skrze mříže události ve světě. V rámci vyšetřovací vazby může odebírat noviny, ovšem je problém vybrat které – Národní listy jsou v dubnu 1941 zastaveny, povoleny jsou Národní práce, Večer a Český dělník, střídavě i Lidové noviny. Když v rámci kolotoče neustále se měnících pravidel není možné odebírat české noviny, odebírá Rašín z německého tisku Völkischer Beobachter, propagandistické noviny NSDAP, později D.A.Z. (Deutsche Allgemeine Zeitung), které hodnotí výrazně výše pro jejich obsáhlou hospodářskou a kulturní rubriku a obrazovou přílohu. Všechny změny týkající se povolených

¹¹⁵ JÍNOVÁ, 2016, s. 66.

¹¹⁶ KOUTSKÁ. In: <http://www.rilke.cz/felix.htm>

¹¹⁷ Dozorce Golchert, zvaný zelený anděl, se ještě před zkázkou skupiny upil dodávkami moravské slivovice k smrti. Vyšetřována byla také Zorka Černá a Aša Jínová byla vzata do vazby v souvislosti – slovy komisaře Pfitsche – *s tím proklatým žrádlem*. Nebylo jí ale nic dokázáno a po šesti měsících strávených na Pankráci byla propuštěna. Rozhořčení ze shromažďování potravin „jaké dnes žádný slušný Němec nemůže získat“ a jejichž „množství... vysoko přesahovalo rámec spravedlivého rozdělování“ vyjadřuje i soudce Freisler, který měl případ na starost. Podotýká ovšem, že Tomková byla výborná kuchařka.

novin a jejich předplatného musely jít přes Marii Rašínovou, na níž tak bylo rychle reagovat a podle aktuálních pravidel objednávat či odříkat tiskoviny.

Zápisky o dění ve světě tvoří velkou část deníkových záznamů z Moabitu – Rašín přepisoval např. údaje o potopené tonáži během války v Atlantiku nebo zprávy o leteckých střetech mezi Luftwaffe a RAF. Zajímavé jsou zprávy o občasném bombardování německých měst, které noviny přinášejí jen lehce bagatelizovaně, zato pravidelně, neboť je civilní obyvatelstvo nemohlo přehlédnout.

Na konci června 1941 se do popředí zájmu dostává válka s Ruskem. Rašín nejprve popisuje napětí, elektrizující ovzduší kriminálu, které se mění v šeptandu a poté v první ověřené zprávy: *Válka s Ruskem! Nepřátelství zahájeno na mé narozeniny, 22. června... Celý týden byla uveřejňována jen jediná povšechná věta, že operace postupují podle plánu a lze očekávat velké úspěchy. Když bylo takto napětí vystupňováno, hlásí se nyní zničení 4107 letadel a 2233 tanků, 40 000 zajatců...*

Zprávy o německých úspěších na východní frontě pak plní noviny i deníkové záznamy, dokud se v září pisatelova pozornost neupne k domovu – do Prahy přijíždí Reinhard Heydrich a rozpoutává první stanné právo: *V novinách zpráva o zatčení Eliáše pro velezradu a zemězradu z nařízení zastupujícího říšského protektora gen. Heydricha... Něco se muselo v Čechách stát, že jsou tak tvrdá opatření. Ale z novin nevysvítá, co se děje. Bylo to tedy letos pěkné svatováclavské posvícení, a já psal Malence dopis, nic netuše, co se děje.*

Marie Rašínová zatím trávila spolu s dětmi většinu času na venkově v Bělohradě, kde jí Aša Jínová za symbolickou cenu prodala dům, aby po Jínově případném odsouzení nepropadnul státu. Spolu s Karlou Rašínovou, která často pobývá také u rodiny Miroslava Rašína v Uherském Hradišti, udržují dále kontakty s ženskou frakcí odboje, kde se kromě výše zmíněných angažovaly např. Vlasta Pokorná (sestra Lídy Drtinové), Bohumila Pešlová (manželka Antonína Pešla, popraveného v roce 1942) nebo Ludmila Richterová (manželka Ferdinanda Richtera), která spolu se svými čerstvě dospělými dětmi materiálně a finančně podporovala rodiny vězňů. Vlastimil Klíma hodnotí vysoko nasazení těchto žen, které *měly v odboji stejnou odvahu jako muži.*¹¹⁸

Mimo výše popsanou zásobovací akci (a četné podporování rodin zatčených)¹¹⁹ měla tato sestava skrze Ašu Jínovou kontakt na vyslance Arnošta Heidricha (1889–1968). Heidrich byl

¹¹⁸ KLÍMA, 2015, s. 126.

¹¹⁹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 53.

jedním ze zakladatelů zpravodajské odbojové skupiny ZAMINI v odboji, později označované jako Parsifal. Působili v ní až do svého zatčení např. Antonín Pešl, Jan Jína, Josef Papoušek nebo Kamil Krofta. Heidrich byl velmi opatrný v centralizaci a provázanosti s dalšími složkami odboje, díky čemuž skupina zůstala i přes průběžné zatýkání jejích členů funkční téměř po celou válku. Heidrich udržoval přes Slovensko a Maďarsko spojení s exilovou vládou. Jedním z jeho spolupracovníků byl i slovenský vyslanec v Budapešti Ján Spišiak, kterému vozila jedna z neznámých žen zprávy ukryté ve rtěnce.¹²⁰

Nebyl by úplný popis Ladislavovy každodennosti (jako jistě každodennosti každého od domova odtrženého člověka), kdybychom se alespoň ve stručnosti nezastavili u toho, jak vnímal zpovzdálí život a růst svých dětí. Leccos napoví výpisky z dopisů, které si Ladislav Rašín psal do zvláštního, dětského deníku. Celkem tvoří zápisky o dětech dva další sešity kromě těch, kterými se zde zabýváme. Jde povětšinou o roztomilá líčení ze života rodiny – kterým ovšem dodává na vážnosti absence jednoho jejího člena. Ladislav také opakovaně zmiňuje lítost nad tím, že je o tuto kapitolu života svého i dětí jednou pro vždy ochuzen, a že to z celého věznění snáší nejhůře.

Za jednu z nejvíce vypovídajících považuji tuto Ladislavovu reflexi v dopise Marii: „*Musil jsem se srdečně zasmát, že Jana má větší zájem o Budulínka než o svého otce. Není to sice k smíchu, ale je pochopitelné, že otec je pro ni také takový pohádkový pojem jako Budulínek a neví, co si má pod otcem představit. Patrně jsou život a činy Budulínkovy také zajímavější než otcovy.*“¹²¹

Proces

„*V auditoriu sedí vojáci, samí mladíci, patrně nějaká důstojnická škola. Po levé straně jest zábradlí, za nímž sedí Richter, před zábradlím u stolku jeho obhájce. V 9 ¼ vstupuje senát, dva soudci v rudých talárech, dva SA a jeden SS, všichni v uniformách,*“ popisuje Ladislav Rašín proces s Ferdinandem Richterm, který se odehrál v budově Lidového soudu 23. listopadu 1941. Rašín byl vyslýchán coby svědek, a mohl si tak udělat obrázek, *co to je lidový soud a co čeká jej i všechny ostatní.*

¹²⁰ KLÍMA, 2015, s. 127.

¹²¹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 30.

„Mám dojem, že mé odpovědi nikoho nezajímají a nikdo je neposlouchá, nanejvýš reaguje na ně předseda posměškem. Richterův obhájce klade ještě otázku o předmětu schůzky 18. listopadu a tím je výslech skončen. K mému velkému překvapení, poněvadž nechápu, proč jsem byl vlastně volán... Nemohu to všechno pochopit a srovnat si v hlavě. Za své 15leté praxe jsem tak rychlé souzení ještě neviděl a jde přece o věc, kde se může jednat o život člověka. Všechny naše výslechy byly pouhou formalitou.“

V podobném duchu proběhlo i přelíčení s Rašínem a jeho společníky konané ve dnech 15. – 17. prosince. Ladislav Rašín byl obviněn z přípravy velezrady a zemězrady. Žaloba stavěla zejména na provázanosti prvního a druhého odboje – viděla zahraniční odboj vedený Benešem, domácí pod patronátem Šámala, a do role Aloise Rašína automaticky dosadila jeho syna – analogie sice velmi prostá, ale v zásadě pravdivá.¹²²

„Jak to odhadujete, Láďo?“ ptal se ho před procesem Jan Jína, povoláný coby svědek. *„Tak, může být zproštění, může být sekyra.“*¹²³

Rašín v deníku, který psal v Plötzensee, učinil jen několik málo retrospektivních poznámek týkajících se procesu. Především byl rozčarován přístupem svého obhájce Dembitzského, který přišel zcela nepřipraven – snad ani nečetl celou žalobu. Přivezl od Rašínových z Prahy koš s jídlem, ale zapomněl na něj, a jen něco málo z něj přinesl poslední den, kdy měl závěrečnou řeč. *„Po svém plaidoyer se sebral a odešel, takže při vyhlášení rozsudku nebyl přítomen,“* poznamenává trpce Rašín.¹²⁴

Jaroslav Cebe popisuje proces podrobněji, dozvídáme se např., že šéf politického oddělení pražského gestapa Fischer vyličil Rašína coby vzor české nenávisti k Německu. Vlastimil Klíma si podrobně všimá Rašínovy závěrečné řeči, ve které čerpal i z projevů Hitlera a Goebbelse o národní svébytnosti, aby tak ukázal německé pokrytectví vůči malému národu. *„Řízením osudu poslední řeč tohoto úspěšného obhájce ve věcech trestních byla obhajoba v jeho vlastní věci. Úspěch mu ovšem přinést nemohla.“*¹²⁵

Třídenní proces, který nebyl protokolován,¹²⁶ končí vynesením rozsudku smrti nad Ladislavem Rašínem a Jaroslavem Cebe. Pokud jde o další obviněné, Zdeněk Peška byl odsouzen k 15

¹²² ABS, Německé soudy v Říši, 141-186-1.

¹²³ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 351.

¹²⁴ Přesto JUDr. Dembitzski po válce kontaktuje Karlu Rašínovou, aby se za něj přimluvila coby za přítele českého odboje, který pro Ladislava udělal vše (vzdor nátlaku říšských úřadů), co bylo v jeho silách – a hájil ho, *jako by hájil vlastní dítě.*

¹²⁵ ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 5, inv. č. 26.

¹²⁶ CEBE, 1946, s. 30.

letům, Bohuslav Kratochvíl k 8 a Ivan Ballo k 7 letům káznice. Vladimír Štěpánek dostal pouze 2 roky, které měl odsezeny vyšetřovací vazbou. Když byla odsouzeným k smrti nasazována po vynesení rozsudku pouta, zeptal se Láďa Rašín svého spolužáka Štěpánka: „Nechtěl by sis to se mnou prohodit?“ Nutno říci, že Štěpánkovo štěstí netrvalo dlouho – po návratu do Prahy byl komisařem Pfitschem nucen ke konfidentství pod pohrůžkou jednosměrného lístku do Osvětimi. Štěpánek volil Osvětim.

Plötzensee

„Otevírá se brána Plötzensee, nehezské kasárenské budovy z červených cihel. Je posazena mezi písek, pustinu a průplavy jak ostrov hrůzy a smutku. Zamykají za námi rychle...“ popisuje příjezd do věznice Plötzensee Jaroslav Cebe.¹²⁷

Vězni jsou podrobni ponižující tělesné prohlídce, načež se z hromady starého a potrhaného vězeňského eráru snaží vybrat alespoň trochu nositelné kousky šatstva, zatímco jsou dozorcem nabádáni, aby se *ještě podívali na své civilní šaty, které už nikdy neobléknou*. Cely Haus III., kde jsou soustředěni odsouzení k smrti, jsou špinavé a nevlídné. Je 22. prosince 1941.

Třetí válečné Vánoce – oproti těm loňským v Moabitu – připomínají spíše zlý sen. *„Na Štědrý den nám dali do cel malou jedlovou větvičku. To bylo vše, co nám mělo připomínati svátky lásky a míru. Na Boží hod bylo k obědu několik neloupaných brambor a lžíce zelí... Dohodli jsme se s Ladislavem, že se dá zelená snítka jedlová také žvýkati. Měli jsme však s dozorcí výstup, protože se větvičky z cel po svátcích opět vybíraly a nemohli jsme je odevzdat.“*¹²⁸

Hlad se oproti uplynulému roku v Moabitu stává znovu všudypřítomným. *„[Dříve] snil jsem o chalupě u lesa, nebo nějaké myslivně se zahradou, kde budeme pěstovat zeleninu, dvorkem, kde budou kuřata a drůbež, a potokem, kde budou pstruzi. O procházkách s dětmi... o tom, co jim táta bude číst a vyprávět... To byly myšlenky z doby, než nastaly ty hrozné události, které způsobily, že člověk si myslí, že nemá již budoucnosti. V těch prvních týdnech zde jsem jen na jídlo. Je to hrozné, že všechny myšlenky na svobodu byly spojeny s představou vepřového se zelím nebo jiných podobných lahůdek. Ale hlad nás tak mučil, že nebylo možno na nic jiného myslet...“*¹²⁹ Strava byla stále chudší, zlepšení nastalo až v červnu 1942, snad po intervenci

¹²⁷ CEBE, 1946, s. 36.

¹²⁸ Tamtéž, s. 42.

¹²⁹ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

protektorátní vlády. Nově jsou povoleny nákupy v kantýně a nejvíce podvyživení vězni (objevili se tací, kteří měli oproti normální váze úbytek 35 %, u sebe Rašín zmiňuje 20 %, u Emila Schneebergera šlo snad až o 50 %) ¹³⁰ začnou dostávat přídavky k jídlu – které ovšem vyvolávaly vůči vězňům zášť dozorců, z nichž někteří se rozčilovali, že zrádci Říše mají více jídla než německé děti.

Práce v Plötzensee oproti Moabitu není placená – vězni na ní dostávají drobné přídavky k jídlu. „...*Trpíme hladem, ačkoliv nám za práci (přebíráme hrách) dávají přídavek: malý krajíček chleba. Namáčíme na noc hrách a jíme syrový. Žaludek se sice naplní, ale ty následky! Polévky jsou čím dále tím řidší, není zelenina, nejsou brambory. Samá voda.*“ Pracovní morálka je ovšem minimální, jak ukazuje epizoda s odřezáváním známek z německých dopisů: *Zacházeli jsme s nimi poněkud neuctivě a větší porci naházeli do záchodu, který se ve sklepě tak důkladně ucpal, že to vyplavilo vězně pod námi... Čtyři vězni tři hodiny spravovali.* ¹³¹ Díky přízni dozorce alespoň unikli arestu. Dodejme ještě, že kromě takto zlikvidovaných známek také Ladislav část známek schoval a přes advokáta Hanse Surholta poslal dětem do sbírky. ¹³²

Podle *Massnahmen aus Anlass von Todesurteilen*, tedy nařízení týkající se rozsudků smrti, které vydalo říšské ministerstvo spravedlnosti (poprvé v roce 1935) měli mít odsouzení na rukou nepřetržitě pouta, která měla být sundávána pouze při psaní dopisů, práci a při osobní hygieně. ¹³³ Tuto informaci běžně přejímá literatura, avšak Rašínovy i Cebeho zápisky ukazují, že v běžném provozu se dozorcí většinou omezili na to, že vězni dostávali pouta na vycházku, a jen v některých údobích také na noc (tedy jakmile skončil pracovní den). ¹³⁴ Během 11 měsíců v Plötzensee můžeme sledovat určitou sinusoidu, kdy se v tomto směru režim uvolňoval nebo naopak zpříšňoval (leden, září). ¹³⁵ Stalo se také, že nebylo dost pout pro všechny vězně stále přeplněnějšího Haus III. Cebe také zmiňuje husarský kousek, podle kterého měl Ladislav *urvat z víka džbánu na vodu kousek měkkého železa* a vyrobit si klíček na otvírání pout – před spaním měl pouta sundat a spát komfortně. ¹³⁶ Rašínovy zápisky se ovšem o ničem podobném nezmiňují, a bohužel tedy nemůžeme příběh potvrdit ani případně uvést na pravou míru.

¹³⁰ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky a KLÍMA, 2015, s. 263.

¹³¹ ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 6, inv. č. 100.

¹³² ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 29.

¹³³ SACK – PLACHÁ, 2020, s. 4.

¹³⁴ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

¹³⁵ Poutání na noc zmiňuje Rašín v souvislosti s pokusy některých vězňů o sebevraždu. „*Máme prý se poděkovat těm, kdo dělali hlouposti. To je pěkné nadělení! Ale vše se vydrží, jen kdyby nám hlavu nechali.*“

¹³⁶ CEBE, 1946, s. 102.

Přes noc je cela osvětlena a vězni musejí vynosit svůj skromný majetek před celu. Koupání je zhruba jednou za měsíc („*Při koupání jsem se díval na hrůzné, vyzáblé kostry svých druhů, kteří ještě zůstali naživu.*“).¹³⁷ Přes krutou zimu se ve věznici téměř netopí. „*Seděli jsme přitisknutí k ústřednímu topení bez pohnutí, abychom nevířili vzduch, ... nikdy jsem ještě tolik zimy nezkusil.*“¹³⁸

Pokud jde o návštěvy rodiny, proběhlo jich jen několik málo. Bylo složité k nim sehnat povolení, navíc byly krátké, nesmělo se při nich sníst přivezené jídlo a vůbec vykazovaly všechny znaky odlidštěného, surového režimu ve věznici – většinou proto byly silným otrěsem pro manželku. Nakonec tak nejvíce potěší Ladislava návštěva bratra.

Od března (po více než dvou letech samovazby) sdílí Rašín celu s Ferdinandem Richterm. Občasné poznámky ukazují, že nejen teplota, ale i osobní vztahy dvou někdejších poslanců byly blízko bodu mrazu. Nejčastěji se dostávají do pře o jídlo: „*Přiznal, že se chtěl mstít a proto, že požádal o dietu, aby mně zabránil, abych někdy dostal o lžici polévky více. Tak tedy nejen závistivý, ale i mstivý. Jsou to tak různé charaktery na světě, ale vidím, že jsem se v jeho oceňování celkem nemýlil.*“ Zejména během července jdou spolubydlíci od hádky, přes několikadenní mlčení, k další při: „*Odpoledne jsme začli opět mluvit, ale trvalo to jen do večera, kdy jsme se nadobro pohádali, když začal vyhrožovat, že mně z dodávek přítele nic nedá. O dietu si prý řekl v sebeobraně! Jako by mu byl někdo něco bral! Chytrák! Urazil se, když jsem věci nazval jejich pravými jmény: jeho řeči – hloupé řeči, jeho jednání – klukoviny. Je prý gentleman. Inu má to tak někdo divné představy.*“¹³⁹ Podobně se prou i o vězeňský erár. Trpce Rašín zmiňuje také krádež tvarohu, který mu Richter snědl, stejně jako nedostatečnou hygienu a nedůstojné chování svého spoluvězně. Nejčastějším důvodem k dočasnému smíru bývají zprávy zvenčí, úspěchy spojeneckých armád apod. – a zdá se, že (poněkud překvapivě) hovor otevíral častěji Rašín.

Dramatické události května a června 1942 zasáhnou i do života odsouzených. O atentátu na Heydricha se dozvídají již 28. května. Marie a Karla Rašínovy věděly o chystaném atentátu asi dva týdny před jeho provedením, a to od Aši Jínové a od Arnošta Heidricha, který měl přímé spojení na exilovou vládu. Protože se obával represí, které budou po atentátu následovat, navrhoval Heidrich londýnské vládě, že stejný účinek, ale s menšími škodami, by mělo

¹³⁷ CEBE, 1946, s. 89

¹³⁸ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

¹³⁹ ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 6, inv. č. 100.

odstranění K. H. Franka.¹⁴⁰ V Praze je během druhého stanného práva popravena řada přátel, známých i příbuzných a odsouzenci v Plötzensee jsou tak uprostřed vlastního čekání na smrt pohlceni starostmi o domov.¹⁴¹

V létě zachvátily oddělení „kandidátů smrti“ hromadné popravy. V kontrastu k nim bylo v Plötzensee z nedalekého koupaliště slyšet gramofon vyhrávající šlágry, někdy i zprávy v rozhlase, a veselící se rekreanty.

Mezi popravenými je řada starých známých – Emil Schneeberger, Zdeněk Schmoranz, Inka Bernášková – stejně jako desítky známých nových, poznaných jen letmo na vězeňském dvoře a skrze morseovkou předávané zprávy. Češi byli v Plötzensee druhým nejčastěji popravovaným národem po Němcích. Podle oficiálních údajů bylo z celkových 2 883 lidí popravených za války v Plötzensee 667 československé národnosti. Popravovalo se stětím gilotinou, umístěnou v jednopatrové cihlové budově na nádvoří věznice. Poprava byla rodině popraveného účtována na 300 marek, s dalšími výlohami, jakými byly např. ubytování, strava, soudní proces, a dokonce i poslední přání, mohl účet vystoupat ke dvěma tisícům marek.¹⁴² Poprava trvala devět až jedenáct vteřin, a intervaly mezi jednotlivými popravami byly zhruba tříminutové. Těla popravených pak často putovala do Anatomického ústavu berlínské univerzity.^{143, 144}

V září 1942 se zdá, že drama vstupuje do svého finále. Rašín a jeho společníci ještě svědčí u soudu s Grégrem, Mejstříkem a Jínou.¹⁴⁵ Poté už je německá justice nepotřebuje. Farář Luhow se s nimi přišel rozloučit – odjížděl na dovolenou a nepočítal s tím, že by trojici po návratu ještě zastihl naživu. „*Jsem tu jako ostrov v moři smrti, která smetla už všechny naše kamarády,*“ píše Cebe ke skutečnosti, že se Rašínem a Richterem dožili konce září.¹⁴⁶

¹⁴⁰ KLÍMA, 2017, s. 127.

¹⁴¹ Ne vždy se ovšem věznění dozvedí o osudech (nejen heydrichiádou) postižených rodin a přátel přímo – Jaroslav Cebe se dozvídá o popravě svého švagra Jaromíra Šámala až v září 1942 od nově příchozího spoluvězně. Stejně tak mu rodina tajila osudy Milady Šámalové, které jsme uvedli výše – o tom, že je jeho sestra v koncentračním táboře, ho zpraví až Zorka Černá na konci listopadu. Snahu uchránit odsouzence od bolesti a obav vidíme i u Vladimíra Grégra, kterému chtěl jeho bratr zatajit smrt maminky, avšak citlivý umělec pravdu vytušil.

¹⁴² Částka odpovídala zhruba 200 tisícům dnešních korun. Viz <https://cnn.iprima.cz/ucty-za-steti-gilotinou-rodiny-ceskych-odbojaru-musely-nemecku-platit-za-popravu-24515>

¹⁴³ Viz <https://www.czsk.net/svet/clanky/cr/hrdinovia.html>

¹⁴⁴ S o to větší naléhavostí Rašín, zabývá se posledními věcmi člověka, pověřil v srpnu 1942 Surholta, aby v případě popravy zařídil kremaci.

¹⁴⁵ První dva putují do Plötzensee, Jína je jako jediný osvobozen – což ovšem stejně jako u Vladimíra Štěpánka obratem znamená koncentrační tábor.

¹⁴⁶ CEBE, 1946, s. 108.

„Mejstřík... je celý vyplašený popravami. Nám to již zevšednělo. Člověk si zvykne na vše, i na šibenice,“ poznamenává Ladislav. „Přiznám se, že bych nerad zemřel... Ale jsem připraven na nejhorší... a zvykl jsem myšlence na smrt... Žiji drobnými vězeňskými starostmi a radostmi, jako by se nic nezměnilo. Jen jednou týdně čekám, kam to udeří, zda vedle, naproti či na nás.“¹⁴⁷

Mezi tím se – bezprostředně po vynesení rozsudku – pro rodinu rozehrává souboj s časem. Je podána žádost o milost, koncipovaná Miroslavem Rašínem. Rašínovi intervenují na řadě míst, např. u prezidenta republiky Háchy a u velvyslance Chvalkovského. Žádost putovala na stůl říšského protektora, říšského ministra spravedlnosti i samotného Hitlera. Možnosti Karly Rašínové, coby vdovy po ministru financí, byly vskutku nemalé. Zorka Černá např. předpokládá intervenci ze strany Vatikánu, za kterou stál Francois Charles-Roux.¹⁴⁸

Poprava mohla být vykonána po sto dnech od rozsudku (v Rašínově případě tedy od konce března), většinou se ale čekání na smrt protáhlo.¹⁴⁹ Případu se brzy po procesu ujímá berlínský advokát Hans Surholt, obhájce Jana Jíny a Vladimíra Grégra, který byl ochotný osobně riskovat, aby spravedlnost zvítězila nad říšskými soudy. Z deníků se dozvídáme, že Rašín považoval Surholta za nespolehlivého, avšak bylo to hodnocení nespravedlivé vzhledem k mnoha advokátovým závazkům – především připravoval obhajobu svých druhých dvou svěřenců.^{150, 151} Jisté je, že Surholt značně přispěl k tomu, že žádost o milost byla nakonec vyřízena kladně. Vynesl také motáky z léta a z podzimu 1942,¹⁵² ze kterých se dozvídáme, jak proběhlo udělení milosti: Když v poledne 20. listopadu čekají Rašín a Richter s miskami v rukou na oběd, je do cely vstrčen rozrušený Cebe. Přichází úředník přísného vzezření (*učiněný Robspierre*) doprovázený pobočníky, který ověřuje nacionálie. Nejedná se ovšem o oznámení vykonání rozsudku, ale o udělení tří milostí:

„*Sie heißen Rážin?*“ – „*Jawohl!*“ – „*Vorname?*“ – „*Ladislav.*“ – „*Geboren?*“ – „*Am 22. 6. 1900.*“ – „*Wo?*“ – „*In Prag.*“ – „*Sie wurden mit Urteil des Volksgerichtshofes vom 17. Dezember 1941 wegen Vorbereitung zum Hochverrat und Begünstigung des Feindes zum Tode verurteilt?*“ – „*Jawohl.*“ „*Ich teile Ihnen mit, daß der Justizminister auf Grund der*

¹⁴⁷ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

¹⁴⁸ ČERNÁ, 1970, s. 63.

¹⁴⁹ Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>

¹⁵⁰ V poválečné korespondenci s Janem Jínou píše, že teprve když ví, že alespoň Jína válku přežil, považuje svůj úkol za splněný.

¹⁵¹ V zařizování různých menších záležitostí byli spíše co platní vězeňští faráři, kteří kromě duchovní podpory zprostředkovávali také kontakt s domovem i drobnou materiální pomoc.

¹⁵² KOUTSKÁ, 1995. Z motáků se např. dozvídáme, že knihy popraveného připadly vězeňské knihovně – Rašín popisuje, že vedoucí knihovny, očekává jeho brzkou popravu, už orazítkoval Rašínovy učebnice a slovník.

Bevoormächtigung des Führer sund im Einvernehmen mit dem Reichsprotector Sie zu 15 Jahren Zuchthaus begnadigt gat.“¹⁵³ Neboli: Sděluji vám tímto, že ministr spravedlnosti vám na základě zplnomocnění Vůdce a se souhlasem říšského protektora udělil milost a trest vám byl změněn na 15 let káznice.

Poznamenejme, že o udělení milosti se Ladislav dozvěděl den předem v dopise z domova, a tak pro něj dramatická scéna nebyla takovým otřesem, jako pro Cebeho a Richtera, kterému o milosti dopředu neřekl.

Zpráva o milosti – úkazu v Plötzensee nevídaném – se rychle roznese. Vycházka, na které trojice po jedenácti měsících nemá nasazená pouta, se stane mezi spoluvězni senzací, která vlije do osazenstva Haus III novou naději.¹⁵⁴ Sami osvobození ovšem nevědí, kam s rukama, a cítí se před na smrt čekajícími trapně. Grégr proto volá na Rašína: „*Vy blbouni, nestyd'te se za to!*“¹⁵⁵

Mezi gratulujícími jsou i zřízení věznice, přítel vězňů kpt. Witt, přednosta oddělení, sanitář aj. Zároveň se ale po udělení milosti znatelně zvýší šikana od dozorců, kteří mají na přeživší vztek. S hrubiánským dozorcem má Rašín výstup kvůli novinám, na které má jako omilostněný opět nárok: „*...ptal se, odkdy mám povolení [dostávat noviny] a nač. Odpověděl jsem: „Zum Lesen.“ To ho dožralo a rozvzteklilo: „Das weiß ich, daß nich zum Fressen.“*“¹⁵⁶ „*Musím to ještě vydržet. Jen aby naši již brzy přijeli a pak pryč odtud. Jsme tu cizím živlem, dobří lidé ztratili na nás zájem a zlí si vybíjejí vztek.*“

Konec roku 1942, kdy opouští „ostrov hrůzy a smutku“, uzavírá pro Ladislava Rašína kapitolu mezi životem a smrtí v Plötzensee, „*A tak se vyplnila slova žalmu: Padne jich po boku Tvém tisíc, ale k Tobě se to nepřiblíží. Myslím, že skutečně za těch jedenáct měsíců bylo zde popraveno na 1 000 lidí.*“¹⁵⁷

Dodejme ještě, že v září 1943 byla věznice silně poničena náletem, při kterém shořela i popravčí budova s gilotinou. Od té doby se v Plötzensee věšelo.

¹⁵³ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

¹⁵⁴ JELÍNEK, 1946, s. 48-49.

¹⁵⁵ CEBE, 1946, s. 126 a ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

¹⁵⁶ „Na čtení.“ „To vím, že ne k žrádlu.“

¹⁵⁷ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

Kaisheim

Po roce, těsně před vánočními svátky roku 1942, opouštějí Ladislav Rašín a Jaroslav Cebe Plötzensee. Jsou umístěni do káznice v městečku Kaisheim v malebné bavorské krajině.

Přestože rodiny vězňů si slibovali, že se jejich blízcí dostanou do pěkného venkovského prostředí, kde bude lepší zásobování potravinami, umístění na jihu Německa prakticky znemožňovalo spolu s vězeňským řádem káznice návštěvy. Bylo stále těžší získat povolení k cestě do Říše a samotné cestování po Německu se navíc ztěžovalo i s příklonem válečných úspěchů na stranu Spojenců – tak Mirko s Marií např. zažili při cestě Německem nálet na vlak.

První rok v Kaisheimu strávil Ladislav v samovazbě, poté byl spolu s jinými českými vězni dán na společnou celu a pracoval v krejčovně. Hluk a neustálý kontakt s lidmi musel způsobit značný šok. A tak došlo ke kuriozní situaci, kdy Ladislav zastavil zástupce velitele věznice Strausse na jeho inspekci a požádal ho, aby byl přesunut zpět na samovazbu. Zástupce velitele byl nemálo překvapen, samovazba byla přeci jen zostřením trestu, ale vyhověl.

Po přílivu několika set politických vězňů z Beneluxu a Francie byl ale opět ze samovazby přesunut do společného. Znovu pracoval na krejčovně, kde přišival knoflíky. Oproti měsícům na samovazbě byla v krejčovně kázeň dosti uvolněná, zejména u Ladislava a Josefa Hamzy z České Skalice, se kterým se v Kaisheimu velmi spřátelil. „*Každou chvíli přelétávaly svazy amerického letectva nad našimi hlavami a klid bylo těžko zjednatí,*“ vzpomínal na nejlepší dobu v kriminále Hamza. Zatím jeho bratr Jaroslav navázal kontakt s Rašínovými, a zapojil se tak do sítě vzájemně komunikujících a podporujících se rodinných příslušníků.¹⁵⁸

O proměně poměrů svědčí i případ z května 1943, kdy byli čeští vězni posláni do Mnichova, aby byl prošetřen jejich poměr k Říši a možná spolupráce proti bolševismu. Akce byla pro Němce fiaskem a pro Čechy milým výletem.¹⁵⁹

Strava v Kaisheimu byla zpočátku vydatná, ale s přílivem nových vězňů se poměry měly velmi zhoršit a byl často hlad. Posílání potravinových balíčků oficiálně nebylo povoleno, ale v praxi kvůli podvýživě vězňů bylo tolerováno.¹⁶⁰ Jako už od dob Pankráce byl i zde Rašín oblíben u

¹⁵⁸ Coby zástupce ředitele obuvnické firmy dodával Marii Rašínové bezplatně boty pro děti. Viz ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 32.

¹⁵⁹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 350.

¹⁶⁰ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 32.

konkaře (zde Adolf Klimek, pozdější poslanec za stranu lidovou)¹⁶¹ a dostával jídlo navíc. I to bylo důvodem k pobytu v samovazbě oproti společné cele.

Na společné cele se pak „dr. Láďa“ zapsal coby odborník na politickou situaci, za kterým ostatní vězni bez ohledu na politickou příslušnost chodili na debaty. Stíhaný zimnicí dával konzultace zabalený do dek, měnil chleba za noviny a za cigarety, jejichž dým ho v myšlenkách přenášel domů. Podle možností dbal o dobrý zevnějšek a při vycházkách pravidelně cvičil.¹⁶²

*„Nejvyš ušlechtilý, jemný, ale zároveň vždy hrdě klidný, nejen navenek, nýbrž i celým svým vnitřním habitatem, s jasným zřením budoucího vývoje věcí a našeho konečného vítězství, usebraný a zahloubaný více do sebe, ale zároveň plný opravdové, srdečné účasti na bolestech a potřebách druhých,“*¹⁶³ popsal Ladislava Adolf Klimek.

Ještě před odjezdem z Plötzensee domluví v motácích s Marií šifru: *„...revmatismus v pravé noze = mám hlad, revmatismus v levé noze = špatné zacházení, ostrý režim, revmatismus v levé ruce = těžká nezdravá práce, domácí lékař = Jedlička...“*¹⁶⁴ A tak Máňa v reakci na první dopis z Kaisheimu píše: *„Nebylo tam ani zmínky o tvých starých revmatických bolestech – kdyby Bůh dal a byla to pravda!“*¹⁶⁵

Zajímavou z hlediska vězeňského života je i účast na (v Rašínově případě evangelických) bohoslužbách, které se konaly zhruba jednou měsíčně. Byly nejen duchovní posilou, ale i příležitostí, během které docházelo ke kontaktům vězňů umístěných v samovazbě. Rovněž kontakty mezi duchovními jednotlivých věznic znamenaly jisté konexe, ze kterých šlo čerpat. Snahu neustále intervenovat a snažit se zlepšit situaci skrze vnější kontakty, zatímco sám vězněný se snaží za každou cenu zůstat v izolaci samovazby, ale kritizuje Mirko Rašín, když píše své švagrové: *„Zdá se mně, že Ty i on začínáte pomalu ztrácet nervy, čemuž bych se ani nedivil, ale začínáte také ztrácet zdravý úsudek a míru pro hranice možností.“*¹⁶⁶

Podle informací, které o Kaisheimu máme, můžeme usuzovat, že šlo o věznicí s nadprůměrnými podmínkami, vč. vcelku korektního zacházení s vězni. Rašín vycházel (až na výjimky) poměrně dobře i s vedením věznice – dokud ovšem údajně neodmítl práci mimo věznicí (snad v továrně na granáty v nedalekém Donauwörthu, kde před přesunutím na

¹⁶¹ Konkař, též chodbař, v německojazyčném prostředí kalfaktor – vězeň delegovaný k úklidu chodeb a jiným činnostem.

¹⁶² ANM, Ladislav Rašín, karton č. 10, inv. č. 348.

¹⁶³ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 53.

¹⁶⁴ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, motáky.

¹⁶⁵ ANM, Ladislav Rašín, dodatky, korespondence.

¹⁶⁶ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 29.

krejčovnu pracoval Hamza). Tato epizoda podle některých zdrojů vedla k přemístění Ladislava do tvrdé věznice v Diezu v Hesensku, kam byl odeslán v konci června 1944. Z Kaisheimu ovšem v ten den směřovalo pryč více transportů – kromě oddílu, který cestoval na sever Německa do Diezu, byla vypravena další skupina do Mauthausenu. A tak vyvstává otázka, zda došlo k nějakému mstivému zásahu úřední moci proti Rašínovi, nebo šlo o přičinění v dobrém úmyslu jednajícího právníka Benekeho,¹⁶⁷ či snad byl transport obyčejnou snahou přeplněné a stále hůře zásobované věznice přesunout část vězňů jinam. Ať už byl ale důvod přesunu do Diezu jakýkoliv, v každém případě měl pro Ladislava neblahé následky.

Diez

„Myslili jsme, že se dostaneme na venkovské práce, avšak když jsme vystoupili v Diezu... byli jsme zklamáni. Směrem k Limburgu se tyčila zdaleka viditelná moderní budova věznice,“ vzpomíná Zdeněk Smrčka., jediný další český vězeň v transportu.¹⁶⁸ Po příjezdu do věznice byli vězni dotázáni, zda jsou říšskými příslušníky. I s ohledem na možný příchod spojenců se označili za cizince. Ukázalo se, že cizinci nedostanou ložní prádlo a vše ostatní pak v horší kvalitě. Umístění byli do samovazeb.

Přesunutí do věznice v Diezu tak nebylo zmírněním trestu ze zdravotních důvodů, jak doufala rodina.¹⁶⁹ Byla to naopak věznice likvidační – tím více, jak se horšila hospodářská situace Německa. Porce byly výrazně menší oproti Kaisheimu, např. chleba denně dostávali vězni 200 gramů místo 300 gramů v Kaisheimu, v září dokonce pouhých 100 gramů.

Marii Rašínové již nebyla povolena žádná návštěva, žádost o přerušení trestu ze zdravotních důvodů byla ignorována. Když se pokusí alespoň na černo dostat do věznice doplňky stravy, obdrží výhružný dopis od vedení věznice. Pokus dostat do věznice jídlo dokonce skončí zatčením a týráním německého kurýra, který byl coby nepřátelský agent předán gestapu.¹⁷⁰

Také intervence jako by se zadřely – např. velvyslanec Chvalkovský, na kterého bylo i přes jeho kolaboraci s režimem celkem spolehnutí, se již z další pomoci vymlouvá s tím, že se

¹⁶⁷ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 29.

¹⁶⁸ ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 6, inv. č. 102.

¹⁶⁹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 29.

¹⁷⁰ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 57.

Rašínovi mají obrátit skrze říšského protektora na říšské ministerstvo spravedlnosti.¹⁷¹ Krátce na to umírá Chvalkovský při náletu nedaleko Berlína.

Ladislav zatím v Diezu pracuje nejprve v optické dílně, kde se čistily čočky, později na cele, kde lepil obálky (1 300 denně) nebo přešival vojenské pláště, které ale byly špinavé a zaprášené a zhoršovaly mu plicní chorobu.

Spoluvězni mu předávali zprávy, které slyšeli v rozhlase. Všeobecné nadšení způsobily zprávy o osvobození Paříže. Ladislav sice spoluvězně povzbuzoval a dodával víru, že se i přes tvrdý režim dočkají šťastného konce – ovšem sám postupně upadal do melancholie – a zdravotní stav se kvapem zhoršoval.

Stále častější byly nálety, při kterých mohli vězni rozbitými okny kostela, přeměněného na dílnu, sledovat svazy amerického letectva. Po bombardování věznice o Vánocích 1944 zůstala v celém jednom křídle vysypána okna, která se už nikdo neobtěžoval spravovat – než byli vězni s notnou prodlevou přesunuti do nepoškozených částí věznice, rozmohly se mezi nimi masivně zápaly plic.

Dne 22. února posílá Ladislav poslední dopis domů – poté nastává pro rodinu dlouhé období ticha a kruté nejistoty.¹⁷²

Když Američané osvobodili 27. března věznici v Diezu, byla to pro řadu vězňů záchrana na poslední chvíli – pro jiné však už bylo pozdě. Část vedoucích činitelů věznice spáchala sebevraždu, aby se vyhnuli souzení za válečné zločiny – což samo o sobě dostatečně vypovídá o poměrech v Diezu.¹⁷³

Frankfurt

Někdy v polovině března 1945, krátce před osvobozením Diezu, byl Rašín, již na smrt nemocný, poslán do osmdesát kilometrů vzdálené věznice Frankfurt–Preungesheim, kde ve vězeňské nemocnici 20. března 1945 podlehl plicní tuberkulóze. Lze předpokládat, že cesta ještě zhoršila zdravotní stav, který se tak stal kritickým.

¹⁷¹ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 36.

¹⁷² ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 5, inv. č. 27.

¹⁷³ ANM, Ladislav Rašín, karton č. 2, inv. č. 57.

„Nebyl již schopen chůze, byl proto na nosítkách odnesen do zvláštní cely pro nemocné. Potravu naprosto odmítal... Stále jen spal... Teprve po několika dnech... ve chvílce, kdy byl dr. Rašín více při smyslech, mohl provést p. Brockhaus (správce věznice) jeho výslech, při kterém... chtěl ověřit jeho totožnost, nedokončil však výslech, neboť dr. Rašín znovu usnul... Nezanechal žádné vzkazy ani nevyslovil žádná přání.“¹⁷⁴

Bezprostředně poté se okolí Frankfurtu proměnilo v bojovou zónu, a tak byl Ladislav pohřben až po několika týdnech do hrobu s dvěma ruskými zajatci.¹⁷⁵

Kolem Ladislavova osudu panovala v Praze dlouho nejistota a byl hledán – rozhlasem, červeným křížem, československou diplomacií, vojenskou misí. Do pátrání se zapojí i americký diplomat Samuel Woods, který kdysi připravoval sendviče pro vězně v Moabitu. Nakonec členové vojenské mise ohlásili v srpnu 1945 do Prahy úmrtí a jeho okolnosti. Krátce na to zazvoní v Žitné telefon, který neblahou zprávu sdělí Karle Rašínové.

„Po zprávě nehybně strnula na dlouhou chvíli – pak se rozhlédla a šla obejmout a těšit svoji plačící a nařikající snachu.“¹⁷⁶

¹⁷⁴ UHLÍŘ, 2002, s. 101.

¹⁷⁵ Hrob našel styčný důstojník čs. vojenské mise. Mirko Rašín se po zprávě o bratrově smrti vydal do Frankfurtu, provedl identifikaci a zařídil zpopelnění těla, aby pak urnu přivezl do Prahy.

¹⁷⁶ ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 5, inv. č. 27.

Místo epilogu

„Byl bys, Ladislave, lehčeji umíral na prahu naší nové svobody,“ píše v notně patetickém nekrologu Ivan Herben, „kdybys věděl, že Tvůj sedmiletý synek Ladislav prosívá babičku Karlu: „Babičko, neposílejte mě ještě spát – já tak rád poslouchám, když mluvíte o politice.“ Bylo by se Ti lehčeji umíralo pro lepší budoucnost nás všech a Tvých dětí...“¹⁷⁷

Lepší svoboda se brzy ohlásila tlakem na vytlačování nekomunistického odboje z veřejného prostoru. Příznačným se např. stalo, když přeživší přátelé uspořádali v březnu 1946 vzpomínkový večer na Ladislava Rašína za účasti prezidenta republiky a řečníků ze všech (povolených) konců politického spektra – kterýžto ovšem musel být přeložen, protože se kryl s návštěvou maršála Tita v Praze.

Z užšího kruhu Národní myšlenky válku přežil pouze Vlastimil Klíma, kterého ovšem čekalo devět let v pro změnu komunistických žalářích. Tvrdou nepřízeň režimu zmírní alespoň částečně ministr informací Václav Kopecký, který s Klímou spolupracoval v rámci Výboru na obranu republiky, a stejně jako v případě Marie Rašínové a jejích dětí ukáže pro jednu alespoň náznak lidštější tváře socialismu.

Miroslav Rašín vstupuje do služeb ministerstva zahraničí, zabývá se otázkami válečných reparací a v roce 1947 se stává prvním československým vyslancem v Uruguayi. S Mirkovou rodinou odjíždí do jižní Ameriky také Karla Rašínová, aby se již nikdo z nich do vlasti nevrátil. Po Rašínově rozchodu s rudnoucí československou diplomacií, který se pohyboval někde mezi politickým dramatem a fraškou, se rodina usadí v Rio de Janeiru, kde již žila rodina Ludmily Korsakové.¹⁷⁸ Zde v roce 1959 umírá Karla Rašínová, a o pět let později také Mirko Rašín.

Marie Rašínová zůstala v Československu. Po emigraci svých dětí v roce 1968 žije v Praze sama a je strážkyní osamělého a tolik zkoušeného rodinného krbu v Žitné až do června 1990, kdy ve svých devadesáti letech umírá. Milovaného Ladislava tak přežila o dlouhých 45 let.

¹⁷⁷ Svobodné slovo. Roč. 1, č. 85, 21. 8. (1945), s. 1.

¹⁷⁸ NEKOLA, 2014, s. 110-112.

Závěr

Příběh Ladislava Rašína a jeho blízkých je na prvním místě tragickým dramatem, které vyvolává řadu otázek a spekulací, ale především emocí.

Osudy Rašínovy rodiny jsou pro mě velmi osobní téma, kterým jsem se zabývala (a nad kterým jsem se, přiznávám, dojíkala) mnoho let. Naučila jsem se díky pátrání po Ladislavových osudech mnoho o badatelské činnosti a navázala jsem úžasné kontakty s potomky předních prvorepublikových rodin. Jsem proto ráda, že jsem mohla přispět ke zvěčnění osudů Rašínovy rodiny, jež by, slovy Jaroslava Drábka, *mohla být symbolem československé tragédie a utrpení a také symbolem občanské obětavosti.*

Práce samozřejmě byla limitována rozsahem a bylo třeba zaměřit se na, mohu-li to tak říci, příběhovou linii (zahrnující i předválečné působení), a na hlavní témata deníků. Zkrátka přišla v práci zejména krásná, cituplná korespondence mezi Ladislavem a Marií, potažmo Karlou Rašínovou.

Přestože bylo cílem práce učinit vhléd do poměrů v nacistických věznicích – vždyť o nich u nás dosud nevyšla jediná monografie – bylo by spíše na škodu práce uvádět podrobněji neustálé změny v režimu té či oné věznice, které se vyskytovaly s krutou pravidelností.

Důležitějším se tedy pro mě stalo zachytit co nejplastičtěji myšlenkový a citový svět vězně, jeho prožitky a touhy. A samozřejmě také to, jak člověk zvyklý na jistý životní standard vnímá náhlou – a posléze trvalou – materiální nouzi. V tomto ohledu je samozřejmě Ladislav Rašín na prvním místě ukázkou vnitřní pevnosti, ke které byl veden a které obdivuhodně dostál. Přišlo mi proto důležité dát do kontrastu Rašínova vyrovnaného přístupu k nepřízni osudu příklad Ferdinanda Richtera – ukazuje totiž rozdílné snášení podmínek věznic, zcela v duchu poznámky Aloise Rašína, že *„nesestoupit na nižší stupeň kultury, to je ten strašný zápas, který inteligentní člověk prodělává ve vězení.“*

Kolem Ladislavových deníků (i jeho osudů obecně) zůstává řada otázek. Podle nařízení, které v Plötzensee platilo, mělo být z osobních věcí vězně vše psané zničeno, a to jak po vykonání rozsudku, tak v případě udělení milosti – nestalo se tak ovšem v případě deníků Ladislava a evidentně ani některých dalších spoluvězňů. Každý další vypátraný deník či soubor motáků by tak mohl být zdrojem cenných informací o prostředí i o svém pisateli. To samé platí o zdokumentování pozdějších období: např. Josef Hamza zmiňuje v dopise Marii Rašínové

vlastní deník z Kaisheimu, který spolu s ním přežil válku, a kde měl mít o jejím muži mnoho poznámek. Dále by samozřejmě stálo za to zjistit, jakými cestami se k rodině po válce vrátily Ladislavovy písemnosti. Podrobnější studium by si jistě zasloužily také německojazyčné prameny, ze kterých práce čerpala spíše sporadicky. Ve spolupráci s rodinou Ladislava Rašína bych ráda v zacelování těchto mezer pokračovala.

Přesto věřím, že předkládaná práce je uceleným svědectvím o člověku, který miloval život, krásu, vlast a především svou rodinu, o jeho spolubojovnících a o jejich statečných ženách.

Seznam prostudovaných pramenů a literatury

A) Archiv Národního muzea

Fond Ladislav Rašín

Fond Vlastimil Klíma

B) Archiv bezpečnostních složek

Fond 141

C) Editované prameny

BENEŠ, 1948 – BENEŠ, Edvard. Paměti: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. Praha: Orbis, 1948.

CEBE, 1946 – CEBE-HABERSKÝ, Jaroslav. Dům mrtvých: věznice Moabit a Plötzensee 1940-1942. V Praze: Kvasnička a Hampl, 1946.

ČERNÁ, 1970 – ČERNÁ, Zorka. "O těch, kteří vnášeli trochu světla do berlínského vězení Alt Moabit..." Proměny. New York, 1970, 7(2).

ČERNÝ, 1992 – ČERNÝ, Václav. Paměti II (1938–1945): Křik Koruny české. Atlantis, 1992.

DRTINA, 1992 – DRTINA, Prokop. Československo – můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Praha: Melantrich, 1992.

FEIERABEND, 1994 – FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky I., 2., upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994.

FOUSEK, 1927 – FOUSEK, František. Rašínův památník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1927.

HAVEL, 1993 – HAVEL, Václav Maria. Mé vzpomínky. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1993.

JEŽEK, 2016 – JEŽEK, František. Mnichovská krize: memoárové poznámky na okraj tragických dnů utrpení a hanby. Praha: Masarykův ústav a archiv AV ČR, 2016.

JÍNOVÁ, 2016 – JÍNOVÁ, Aša a Olga PUJMANOVÁ. Osobnost v pozadí: Jan Jína ve vzpomínkách a v korespondenci. Praha: Academia, 2016.

KLÍMA, in: JANEČEK, 1969 – KLÍMA, Vlastimil. K historii domácího odboje za druhé světové války: Politické ústředí a Ústřední vedení odboje domácího. In: JANEČEK, Oldřich. Z počátků odboje. Naše vojsko, 1969, s. 113-159.

KLÍMA – KLÍMA, Vlastimil, KVAČEK, Robert, Josef TOMEŠ a Richard VAŠEK, ed. 1938: měli jsme kapitulovat?. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2012.

KLÍMA – KLÍMA, Vlastimil, KVAČEK, Robert a Josef TOMEŠ, ed. Druhý odboj (1939-1945): svědectví a úvahy. Praha: Masarykův ústav a archiv AV ČR, 2017.

KOUTSKÁ, 1995 – KOUTSKÁ, Ivana: Z pozůstalosti Ladislava Rašína. In: Soudobé dějiny 2, č. 4, (1995) s. 563-577

RAŠÍN, 1937 – RAŠÍN, Alois. Listy z vězení. Pražská akciová tiskárna, 1937.

RAŠÍN, 1994 – RAŠÍN, Alois, KUBÍČEK, Miroslav a RAŠÍN, Ladislav. Paměti Dr. Aloise Rašína. Brno: Bonus A, 1994.

RAŠÍN, 1939 – RAŠÍN, Ladislav. Věrní zůstaneme!. V Praze: Časopis Národní myšlenka, 1939.

ZENKL, 1997-1998 – ZENKL, Petr, TRAPL, Miloš a KOUŘIL, Miloš. Mozaika vzpomínek. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, 1997-1998.

D) Odborná literatura

ČECHUROVÁ, 1997 – ČECHUROVÁ, Jana. Alois Rašín: dramatický život českého politika. Praha: Argo, 1997.

ČERNÁ, 2010 – ČERNÁ, Klára. Činnost odbojové skupiny Parsifal se zaměřením na osobu Leopolda Chmely a zejména jeho poválečný osud. 2010. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

GEBHART – KUKLÍK, 2004 – GEBHART Jan – KUKLÍK, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Jan Gebhart, Jan Kuklík. Vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004.

HERCIK. 2015 – HERCIK, Richard. Revue Národní myšlenka 1923-1939. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Praha, 2015.

HORÁK, 2012 – HORÁK, Pavel. Bohumil Laušman: politický životopis : riskantní hry sociálnědemokratického lídra. Praha: Mladá fronta, 2012.

HRODEK, 1999 – HRODEK, Dominik. Ladislav Rašín. In: Osobnost v politické straně : sborník referátů z konference "Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861-1999", Olomouc 19.-20. října 1999. Olomouc: Moneta-FM, 2000 s. 292-308.

HRODEK, 2002 – HRODEK, Dominik. Ladislav Rašín a Národní Myšlenka: kapitola z dějin českého nacionalismu. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Praha, 2002.

KOUTEK, 2007 – KOUTEK, Ondřej. Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny. Ondřej Koutek. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek Ministerstva vnitra Praha : Odbor Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR 5, (2007,) s. 185-231.

MAŘICA, 2016 – MAŘICA, Jan. Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2016.

NEKOLA, 2014 – NEKOLA, Martin. V otcových šlépějích: příběh právníka, diplomata a exulanta Miroslava Rašína. Přísně tajné! : literatura faktu č. 3 (2014), s. 106-112.

OLIVOVÁ, 2012 – OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012.

PAVLÁT, 2016 – PAVLÁT, David. Novinář a politik Hubert Ripka. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2016.

SACK – PLACHÁ, 2020 – SACK, Brigit a Pavla PLACHÁ. "Tento dopis si nechte na památku na mě": Poslední dopisy Čechoslováků popravených za druhé světové války v Drážďanech. Paměť a dějiny. 2020, XIV(1), 3-20.

SKŘIPSKÝ, 2005 – SKŘIPSKÝ, Marek. Role Národní myšlenky 1923-1939: příspěvek k dějinám demokratického nacionalismu. Praha: Národní myšlenka, 2005.

UHLÍŘ, 1998 – UHLÍŘ, Jan Boris. Národní demokrat Ladislav Rašín. In: Historický obzor č. 9–10, s. 219–222, část I. (září – říjen 1998); Historický obzor č. 11–12, s. 258–265, část II. (listopad – prosinec 1998).

UHLÍŘ, 2002 – UHLÍŘ, Jan Boris. Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace. Praha: Aleš Skřivan ml., 2002. s. 100.

VAŠEK – KLEČACKÝ, 2016 – VAŠEK, Richard a Martin KLEČACKÝ. Česká politická pravice v letech 1938-1945. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2016.

VYKOUPILOV, Libor. Jiří Stříbrný: portrét politika. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Knižnice Matice moravské. ISBN 80-210-3241-3.

E) Periodika

Národní myšlenka: revue českého nacionalismu. Praha: Vlastimil Klíma, 1923-1938.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1861–1941.

Polední list. Praha: Tempo, 1929-1945.

Svobodné slovo. Praha: Československá strana socialistická, 1945

F) Další zdroje

Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee.

Dostupné online: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>

GAZDÍK, Jan: Obdivuhodné příběhy válečných hrdinů. In:

<https://www.czsk.net/svet/clanky/cr/hrdinovia.html>

KOUTSKÁ, Ivana: Vrchní sekretář vyšetřujícího soudce Felix Adolf Haserick a Čeští politici vězňové v Alt Moabit v letech 1941–1943, dostupné online: <http://www.rilke.cz/felix.htm>

HLAVATÝ, Pavel: Hrdinové.cz : Rašínové. Český rozhlas, 2015. Dostupné online: <https://vltava.rozhlas.cz/hrdinove-ceskeho-naroda-rasinove-5026374>

MOTÝL, Ivan: Úcty za stětí gilotinou. Rodiny českých odbojářů musely Německu platit za popravy, 4. 5. 2021. dostupné online: <https://cnn.iprima.cz/ucty-za-steti-gilotinou-rodiny-ceskych-odbojaru-musely-nemecku-platit-za-popravy-24515>

Obrazová příloha

Seznam vyobrazení:

1. Ladislav Rašín ve 30. letech. (Zdroj: archiv rodiny)
2. Rašínovi v roce 1922. (Zdroj: Rašínův památník, 1927)
3. Marie Rašínová ve 30. letech. (Zdroj: archiv rodiny)
4. Marie Rašínová s dětmi, 40. léta. (Zdroj: archiv rodiny)
5. Schůze Národního sjednocení. (Zdroj: NA)
6. Schéma demokratického odboje v protektorátu, jak si jej představovalo gestapo v roce 1942. (Zdroj: Wikipedie)
7. Vladimír Grégr: Nádvoří Alt-Moabitské věznice. Vánoce v Alt-Moabit.1941. (Zdroj: archiv rodiny)
8. Felix Haserick. (Zdroj: ČT); Anna Tomková. (Zdroj: Osobnost v pozadí. Jan Jína ve vzpomínkách a korespondenci, 2016)
9. Věznice Plötzensee. (Zdroj: Gedenkstaette Plötzensee)
10. Popraveni v Plötzensee dle národnosti v letech 1933 až 1945. (Zdroj: ÚSTR)
11. Rodina na tryzně za Ladislava v roce 1946. (Zdroj: ČT)
12. Ukázka rukopisu z Ladislavova deníku z Plötzensee. (Zdroj: ANM)

1. Ladislav Rašín ve 30. letech.

2. Rašínovi v roce 1922.

3. Marie Rašínová ve 30. letech.

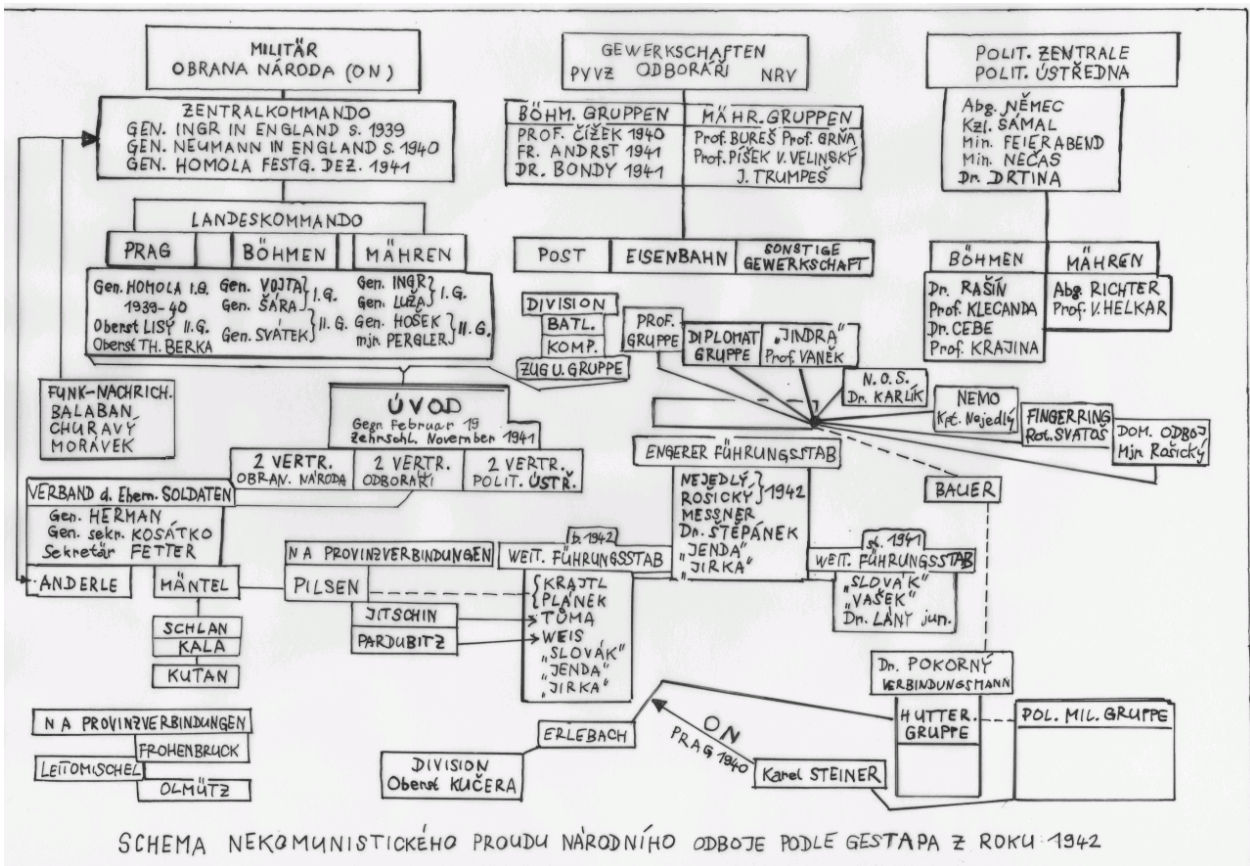
4. Marie Rašínová s dětmi, 40. léta.

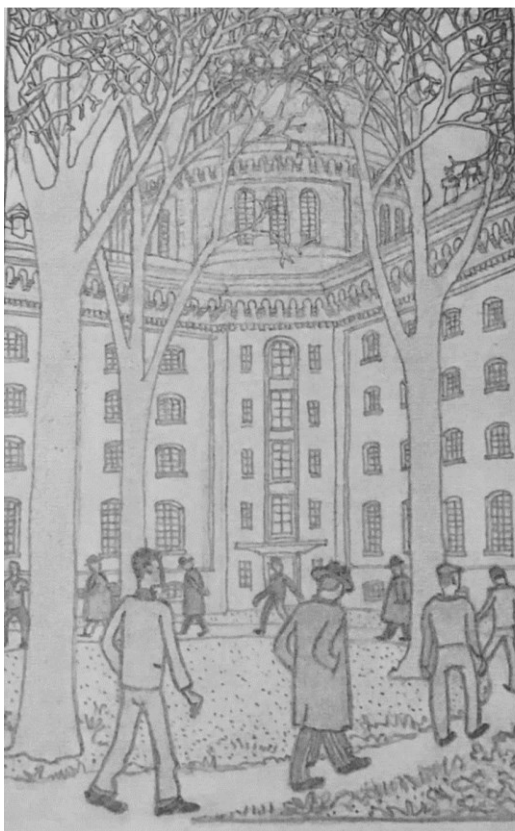
5. Schůze Národního sjednocení.

6. Schéma demokratického odboje v protektorátu, jak si jej představovalo gestapo v roce 1942.

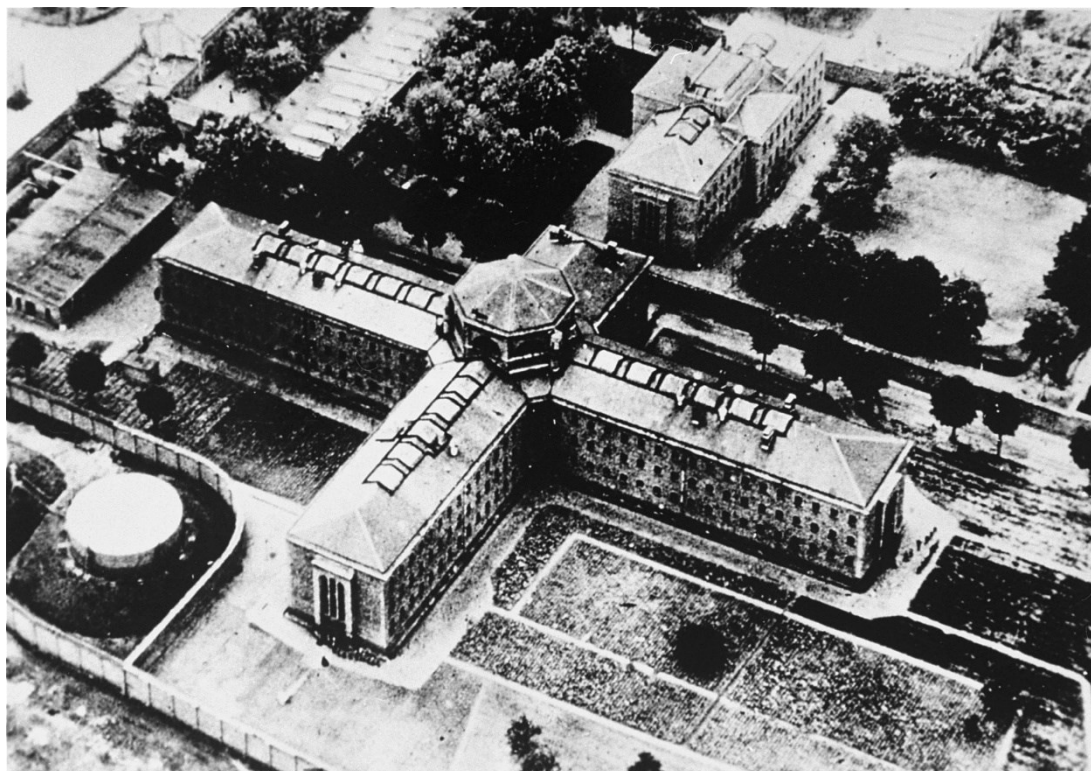
7. Vladimír Grégr: Nádvoří Alt-Moabitské věznice. Vánoce v Alt-Moabit.1941.

8. Felix Haserick. Anna Tomková.

9. Věznice Plötzensee.

10. Popraveni v Plötzensee dle národnosti v letech 1933 až 1945

Německo	1437	Švýcarsko	4
Československo	677	Řecko	4
Polsko	253	Rumunsko	4
Francie	245	Maďarsko	3
Rakousko	89	Bulharsko	2
Belgie	68	Norsko	1
Nizozemí	35	Afghánistán	1
SSSR	24	Egypt	1
Jugoslávie	14	Lucembursko	1
Španělsko	9	Bez státní příslušnosti	7
Itálie	6	Celkem	2891
Litva	6		

11. Rodina na trzňě za Ladislava v roce 1946.

12. Ukázka rukopisu z Ladislavova deníku z Plötzensee.

chodil opět prodávaj' mlč a stěhoráči: žítie
ze lidem neuteč' komercedi popraveni.
19. IV: Padla na nás nová kůžka: Dnes zóno byli
popraveni: Větička, Kotík, Jordanšij', Jelínek,
Kohoutek, Rej, Wěmec, Kozda, Vajs, Poláček,
Luboda, Švorc, ať na poslední dno, samí
důstojníci. Wejru nej rídění, ale i dožáci a
kolektoři jsou všim rozpuštění: Vše došlo
k jedinému nedělosti. na posledníku našla
polovina našeho oddělení (asi 27 lidí) najít
celé oddělení (přes 50). Vypadalo to, jako by
nám byla děna ještě příležitost, aby se
před smrtí na vše podívali a žuámí, aby se